

Sancti Hieronymi Stridoniensis Operum, Tomi ...

Continens Commentaria In Matthaevm, Et Epistolas Pavli Ad Galatas, Ad Ephesios, ad Titum & Philemonem, & librum Didymi de spiritu sancto a Hieronymo versum ... Ad Fidem Vetvstissimorum Exemplarivm, Dvcentis Circiter Svblatis Erroribvs Emendata

Hieronymus, Sophronius Eusebius

Coloniae Agrippinae, 1616

Commentariorvm Hieronymi In Epistolam Ad Galatas. Liber II.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-75102](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-75102)

E) prata: omitto Cacaphrygas, Ophitas, Borboritas, & Manichæos. Nota enim iam hæc humanæ calamitatis vocabula sunt. Quis vnquam Passalorincitas, & Ascodrobos, & Artotyritas, & cætera magis portenta quæ numina in aliqua parte Romani orbis audiuit: Antiquæ stultitiæ vsque hodie manent vestigia. Vnum est quod inferimus, & promissum in exordio

H) reddimus: Galatas excepto sermone Græco, quo omnino oriens loquitur, propriam linguam eandem penè habere quam Treuiros: nec referre si aliqua exinde corruerint, cum & Aphri Phenicum linguam nonnulla ex parte mutauerint, & ipsa Latinitas & regionibus quotidie mutetur & tempore. Sed iam ad propositum reuertamur.

COMMENTARIORVM HIERONYMI IN EPISTOLAM AD GALATAS. LIBER II.

Vicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt, &c.] Hunc morem habeo, vt

Vicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus

quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est: quia iustus ex fide viuere non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuere in illis. Christus nos redemit de maledictione legis, factus

illud cruci. Omnes enim peccauerunt, & indigent gloria Dei. Ecclesiaste quoque hanc firmante sententiam. Homo non est iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Denique & inferius Apostoli dictum manifestè docet, nec Moysen, nec illustrem aliquem de antiquis virum, apud Deum iustificari potuisse per legem. Sequitur enim.

¶ Quoniam autem in lege nemo iustificatur, &c.] Exemplum, quo probatur iustus ex fide viuere, & non ex operibus, de Habacuc tulit, quod ita Lxx. interpretes ediderunt: *Iustus autem ex fide mea viuere.* Aquila & Theodotio: *Iustus autem ex fide eius viuere,* id est, Dei. Considerandum itaque quia non dixerit, homo aut vii ex fide viuere, ne

occasionem tribueret ad virtutum opera contemnenda, sed iustus ex fide viuere. Vt quicumque fidelis esset, & per fidem victurus, non aliter possit ad fidem venire, vel in ea viuere, nisi prius iustus fuisset, & puritate vitæ, quasi quibusdam ad fidem gradibus ascendisset. Potest ergo fieri, vt sit aliquis iustus, & tamen viuat absque fide Christi. Si legem scrupulus commouetur, Pauli verba suscipiat, in quibus de se ait: *Secundum iustitiam que in lege est sine reprehensione.* Erat igitur Paulus tunc iustus in lege, sed necdum viuere poterat, quia non habebat in se Christum loquentem: *Ego sum vita.* In quem credens postea cepit & viuere. Faciamus & nos aliquid simile huic quod dicitur, iustus ex fide viuere, & dicamus, *Cæstus ex fide viuere, sapiens ex fide viuere, fortis ex fide viuere, & cæteris virtutum partibus vicinam sententiam profiteramus aduersum eos qui in Christum non credentes, fortes & sapientes, temperantes se putant esse vel iustos, vt sciunt nullum absque Christo viuere, sine quo omnis virtus in vitio est.* Potest præsens testimonium & sic legi: quia iustus ex fide, vt deinceps inferatur, viuere. Quod autem ait: *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuere in illis:* manifestissime demonstratur non simplicem dici vitam, sed eam quæ referatur ad aliquid. Iustus quippe ex fide viuere, & non additur, in his siue in illis. Viuens autem in lege qui fecerit ea, viuere in illis: hoc est, in his quæ fecit, quæ putauit bona: mercede laboris sui habens ea tantum opera quæ fecit: siue longitudinem vitæ (vt Iudæi putant) siue declinationem pœnæ, per quam transgressus legis occiditur. Viuere autem in illis, non putemus apostoli verba esse, sed Ezechielis prophætæ, qui ait: *Et eduxi eos in desertum, & dedi eis præcepta mea, & iustificationes meas demonstravi eis, quas faciet homo, & viuere in eis.* Qui cum illos, qui in præceptis & iustificationibus ambulassent, viuere dixisset, adiecit: *Et dedi eis præcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuere in eis.* Quanta in verbis consideratio, vbi dixit: *Dedi eis præcepta & iustificationes, in quibus viuerent in eis: non adiunxit, bona.* Vbi verò posuit, in quibus non viuere in eis, addidit: *Et ego dedi eis præcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuere in eis.* Sed hæc plenius in Ezechiele: nunc ad ordinem epistolæ reuertamur.

quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est: quia iustus ex fide viuere non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuere in illis. Christus nos redemit de maledictione legis, factus

pro nobis maledictum, & respondere vnumquemque sanctorum suo tempore maledictionem factam esse pro populo. Nec statim hoc tribuens & iustus viuis, videbitur detrahare Saluatori, quasi nihil præcipuum & excellens habuerit, factus pro nobis maledictum, cum & cæteri pro alijs maledictum facti sint. Nemo enim illorum, quamuis factus fuerit ipse maledictio, de maledicto quempiam liberauit, absque solo domino Iesu Christo, qui pretioso sanguine suo, & nos omnes, & ipsos, Moysen dico & Aaron, prophetaque cunctos & patriarchas, de maledicto legis redemit. Nec hoc ex meo sensu dictum putetis, scriptura testis est: quia Christus gratia Dei, siue vt in quibusdam exemplaribus legitur, absque Deo, pro omnibus mortuus est. Si autem pro omnibus, & pro Moysen, & pro vniuersis prophetis, è quibus nullus potuit delere chirographum vetus, quod aduersum nos scriptum erat, & affigere

occasionem tribueret ad virtutum opera contemnenda, sed iustus ex fide viuere. Vt quicumque fidelis esset, & per fidem victurus, non aliter possit ad fidem venire, vel in ea viuere, nisi prius iustus fuisset, & puritate vitæ, quasi quibusdam ad fidem gradibus ascendisset. Potest ergo fieri, vt sit aliquis iustus, & tamen viuat absque fide Christi. Si legem scrupulus commouetur, Pauli verba suscipiat, in quibus de se ait: *Secundum iustitiam que in lege est sine reprehensione.* Erat igitur Paulus tunc iustus in lege, sed necdum viuere poterat, quia non habebat in se Christum loquentem: *Ego sum vita.* In quem credens postea cepit & viuere. Faciamus & nos aliquid simile huic quod dicitur, iustus ex fide viuere, & dicamus, *Cæstus ex fide viuere, sapiens ex fide viuere, fortis ex fide viuere, & cæteris virtutum partibus vicinam sententiam profiteramus aduersum eos qui in Christum non credentes, fortes & sapientes, temperantes se putant esse vel iustos, vt sciunt nullum absque Christo viuere, sine quo omnis virtus in vitio est.* Potest præsens testimonium & sic legi: quia iustus ex fide, vt deinceps inferatur, viuere. Quod autem ait: *Lex non est ex fide, sed qui fecerit ea, viuere in illis:* manifestissime demonstratur non simplicem dici vitam, sed eam quæ referatur ad aliquid. Iustus quippe ex fide viuere, & non additur, in his siue in illis. Viuens autem in lege qui fecerit ea, viuere in illis: hoc est, in his quæ fecit, quæ putauit bona: mercede laboris sui habens ea tantum opera quæ fecit: siue longitudinem vitæ (vt Iudæi putant) siue declinationem pœnæ, per quam transgressus legis occiditur. Viuere autem in illis, non putemus apostoli verba esse, sed Ezechielis prophætæ, qui ait: *Et eduxi eos in desertum, & dedi eis præcepta mea, & iustificationes meas demonstravi eis, quas faciet homo, & viuere in eis.* Qui cum illos, qui in præceptis & iustificationibus ambulassent, viuere dixisset, adiecit: *Et dedi eis præcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuere in eis.* Quanta in verbis consideratio, vbi dixit: *Dedi eis præcepta & iustificationes, in quibus viuerent in eis: non adiunxit, bona.* Vbi verò posuit, in quibus non viuere in eis, addidit: *Et ego dedi eis præcepta non bona, & iustificationes in quibus non viuere in eis.* Sed hæc plenius in Ezechiele: nunc ad ordinem epistolæ reuertamur.

pro nobis maledictum, & respondere vnumquemque sanctorum suo tempore maledictionem factam esse pro populo. Nec statim hoc tribuens & iustus viuis, videbitur detrahare Saluatori, quasi nihil præcipuum & excellens habuerit, factus pro nobis maledictum, cum & cæteri pro alijs maledictum facti sint. Nemo enim illorum, quamuis factus fuerit ipse maledictio, de maledicto quempiam liberauit, absque solo domino Iesu Christo, qui pretioso sanguine suo, & nos omnes, & ipsos, Moysen dico & Aaron, prophetaque cunctos & patriarchas, de maledicto legis redemit. Nec hoc ex meo sensu dictum putetis, scriptura testis est: quia Christus gratia Dei, siue vt in quibusdam exemplaribus legitur, absque Deo, pro omnibus mortuus est. Si autem pro omnibus, & pro Moysen, & pro vniuersis prophetis, è quibus nullus potuit delere chirographum vetus, quod aduersum nos scriptum erat, & affigere

ergo

ergo

ergo

ergo

ergo

ergo

ergo

Dent. 27. d. Sep. Grec.

F אהרן לא יקום את דבריה הוואת

r. Col

Rom. 8.

2. Cor. 5. e. 20. p. 10. 20. p. 10. 20. p. 10.

Col. 2. c. Rom. 3. c. Eccl. 7. c.

Habac. 2. c. 2. c.

Phil. 3. c. 3. c.

Eccl. 20. d. Sec. 70.

A
Esa. 50. 4.
Rom. 7. 6.

ergo nos Christus de maledicto legis, quod peccantibus constitutum est: quos ipse increpat per prophetam, dicens: Ecce peccatis vestris venditi estis, & in iniquitatibus vestris dimissi matrem vestram. Et Apostolus hoc ipsum replicat, dicens: Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Maledicta quoque legis, quae in Leuitico & Deuteronomio scripta sunt, non Deo auctore complentur, sed propheticis spiritu his qui peccaturi erant, ea quae ventura sunt, nunciatur. Quod si Apostoli vo-

Deut. 27.

luerit nos testimonio coartare, dicentis: Quicumque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanferit in omnibus quae scripta sunt in libro legis, ut faciat ea: & asserere omnes qui sub lege fuerint, fuisse maledictos: interrogemus eum, vtrum hi qui sub euangelio Christi sunt, & eius praecpta non faciunt, maledicti sint an non? Si maledictos dixerit, id habebit in euangelio, quod nos habemus in lege. Si maledictos negauerit, frustra ergo euangelij praecpta sunt posita, & absque mercede erunt hi qui illa compleuerint. Solutur itaque vtrumque hoc modo. Quo modo Christus Iesus ex maledicto nos legis liberauit, factus pro nobis maledictum, ita de maledicto quoque euangelij, quod statutum est super eos, qui eius praecpta non fecerint, eruit nos: factus pro nobis ipse maledictum, sciens talenti quoque minimam non dimittere portionem, & nouissimum exigere quadrantem.

Deut. 21. d
Gen. 70. a.

a ¶ Quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno, ut in genibus benedictio Abrahae fieret in Christo Iesu, &c.] Antequam de sensu & verbis Apostoli disputemus, iustum videtur Deuteronomij testimonium, de quo & Apostolus haec sumpsit, paucis replicare, & componere illud ceteris editionibus. Lxx. ergo interpretes ita hunc locum transtulerunt: Si autem fuerit in aliquo peccatum, & iudicium mortis, & mortuus fuerit, & suspenderit eum in ligno, non dormiet corpus illius super lignum: sed sepelientes sepelietis eum in die illa: quia maledictus a Deo omnis qui pendet in ligno: & non contaminabis terram tuam, quam dominus Deus tuus dabit tibi in hereditatem. Aquila: Et cum fuerit in viro peccatum & iudicium mortis, & occisus fuerit, & suspenderit eum super lignum, non commorabitur mortuicinium ipsius super lignum, sed sepelietis sepelietis eum in die illa: quia maledictio Dei est, qui suspensus est: & non contaminabis humum tuam, quam Dominus Deus tuus dabit tibi hereditatem. Symmachus: Si autem fuerit homini peccatum ad iudicium mortis, & occisus fuerit, & suspenderit eum super lignum: non pernoctabit cadaver ipsius super lignum, sed sepulchra sepelietis eum in die ipsa: quia propter blasphemiam Dei suspensus est: & non contaminabis terram tuam, quam dominus Deus tuus dabit tibi ad hereditatem. Theodotio: Et quia erit in viro peccatum, iudicium mortis, & morietur, & suspendet eum in ligno: non dormiet mortuicinium eius super lignum: quia sepultura sepelietis eum in die ipsa, quia maledictio Dei est suspensus, & non contaminabis adama tuam, quam dominus Deus tuus dederit tibi hereditatem.

B

Porro 2. ארצה terra sine humus, lingua Hebraea appellatur. In eo autem loco vbi Aquila & Theodotio similiter transtulerunt, dicentes: quia maledictio Dei est suspensus: in Hebraeo ita ponitur: 3. קללה אלהים תלווה בו. Haec verba Ebion ille Haeresiarches semichristianus, & semi Iudaeus ita interpretatus est: 3. 3. 3. id est, qui iniurius est: id est, qui suspensus est. Memini me in altercatione Iasonis & Papisci, quae Graeco sermone conscripta est, ita reperisse: 3. 3. 3. id est, maledictio Dei qui appensus est. Dicebat mihi Hebraeus, qui me in scripturis aliqua ex parte instituit, quod possit & ita legi: quia contumeliose Deus suspensus est. Haec iccirco congesimus: quia famosissima quaestio est, & nobis solet a Iudaeis pro infamia obijci, quod Saluator noster & dominus sub Dei fuerit maledicto. Primum igitur intuentium est, quod non quicumque in ligno penderit, maledictus sit apud Deum: sed qui peccauerit, & propter scelus morti fuerit adiudicatus, sublatumque in cruce, non ideo maledictus, quia crucifixus est, sed quia in talem incidit reatum, ut meruerit crucifigi. Deinde illud opponendum, quod

2. adama.

3. C. killat
Elohim
talui.

inferius causa patibuli plenius exponatur, scriptura referente, ob maledictum & blasphemiam Dei eum esse crucifixum. Quod apertius Symmachus transtulit, dicens: quia propter blasphemiam Dei suspensus est. Ad extremum interrogemus eos, si Ananias & Azarias & Misahel, nolentes adorare idolum Nabuchodonosor, fuissent in ligno suspensi: Eleazarus quoque nonagenarius sub Antiocho rege Syriae, & cum septem filijs gloriosa mare, vtrum maledictos eos estimaturi fuerint, an omni benedictione dignissimos: Certè si crucem, quam Aman parauerat Mardocheo, non ipse pro suo merito conscendisset, puto Mardocheus in eam, non ut maledictus, sed ut vir sanctus ascenderet. His & ceteris similibus comprobatur illum esse maledictum, qui dignum facinus patibulo perpetravit: Non cum qui iniquitate iudicum, & inimicorum potentia, vel clamore vulgi, aut virtutum inuidia, aut regis ira fuerit crucifixus. Et Naboth quondam ad Iezabel litteras tora Iezrahel ciuitas morte damnauit, sed sanguis eius in typo Christi, multa post saecula vindicatur, dicente domino ad Ofese: *Voca nomen eius Iezrahel, quia adhuc modicum, & vltimam sanguinem Iezrahel super domum Iheiu.* Haec aduersum Iudaeos. Ceterum vt ad nos redeat disputatio, scite non possum quare Apostolus in eo quod scriptum est: *Maledictus a Deo omnis qui pendet in ligno,* vel subtraxerit aliquid vel addiderit. Si enim femel auctoritatem Lxx. interpretum sequebatur, debuit sicut ab illis editum est, & Dei nomen adiungere. Sin verò ut Hebraeus ex Hebraeis, id quod in sua lingua legerat, putabat esse verissimum, nec omnis, nec in ligno, quae in Hebraeo non habentur, assumere. Ex quo mihi videtur, aut veteres Hebraeorum libros aliter habuisse, quam nunc habent: aut Apostolum (vt ante iam dixi) sensum scripturarum posuisse, non verba: aut quod magis est estimandum, post passionem Christi, & in Hebraeis, & in nostris codicibus ab aliquo Dei nomen appositum, vt infamiam nobis inureret, qui in Christum maledictum a Deo credimus. Audacitatemque pede ad hoc procedo certamen, vt ad libros pro uocem, nullo loco scriptum a Deo quemquam esse maledictum, & vbi cumque maledictio ponitur, numquam Dei nomen adiunctum. *Maledictus tu ab omnibus bestijs,* dicitur ad serpentem. Et ad Adam: *Maledicta terra in operibus tuis.* Et ad Cain: *Maledictus tu super terram.* Et alibi: *Maledictus Chanaan puer, famulus erit fratribus suis.* Necnon in alio loco: *Maledictus furor eorum, quia audax, & ira eorum, quia dura.* Longum est si vniuersas maledictiones, quae in Leuitico, & in Deuteronomio, & in Iesu Naue scribuntur, enumerem, & tamen in nulla earum, Dei, nomen est additum, intantum vt etiam ipse Satanas, cum de Iob polliceretur, quod si grandibus pressus fuisset angulij blasphemaret, a meliori parte hoc significauerit, dicens: *Nisi te benedixerit in faciem.* Et in regnorum libris, Naboth propterea lapidatus refertur, quia benedixerit Deum & regem: Nullum autem debet mouere quod Christus pro nobis maledictum factus sit, quia & Deus qui eum dicitur fecisse maledictum, ipse (cum nesciret Christum peccatum) pro nobis eum peccatum fecit: & Saluator de plenitudine patris, exinaniuit se, formam serui accipiens, vita mortua est, & sapientia Dei fatuitas est appellata, vt quod stultum erat Dei, sapientius fieret hominibus. Et in sexagesimo octauo psalmo de se loquitur: *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita.* Iniuria itaque domini, nostra gloria est. Ille mortuus est, vt nos viueremus. Ille descendit ad inferos, vt nos ascenderemus ad caelum. Ille factus est stultitia, vt nos sapientia fieremus. Ille se de plenitudine & de forma Dei euacuauit, formam serui accipiens, vt in nobis habitaret plenitudo diuinitatis, & domini fieremus e seruis. Ille pependit in ligno, vt peccatum quod commiseramus in ligno scientiae boni & mali, ligno deleteret appensus. Crux eius amaras aquas vertit in dulcem saporè, & securim perditam in profundumque demersam, missa in fluenta Iordanis leuauit. Ad postremum factus est ille maledictio, factus, inquam, non natus, vt benedictiones quae promissa fuerat Abraham, ipso auctore & prauiuo transferrentur ad gentes, & spiritus repromissio per fidem illius completeretur in nobis: quae

C

Dan. 3. b.

2. Mach. 6. b.

Hefer. 7. a.

3. Reg. 22. c.

Osee. 6. b.

Deut. 21. d.

D

Gen. 3. c.

Sec. 70.

Gen. 9. d.

Sec. 70.

Gen. 40. a.

Sec. 70.

Iob. 1. b.

3. Reg. 21. c.

Phil. 2. a.

2. Cor. 1. d.

Exod. 15. d.

4. Reg. 6. a.

dupliciter

HEBERON
M. 7. 8

E

dupliciter debemus accipere, aut in virtutum spiritualibus donis, aut in scripturarum intelligentia spirituali.

1. Cor. 9. d.

a ¶ *¶ Fratres secundum hominem dico, &c.* Apostolus, qui omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret, debitor Græcis ac barbaris, sapientibus & insipientibus, Galatis quoque

quos paulò ante stultos dixerat, factus est stultus. Nò enim ad eos his vsus est argumentis, quibus ad Romanos, sed simplicioribus, & quæ stulti possent intelligere, & penè de trivio. Quod ne videretur imperitia, & non arte fecisse prudenti, placat ante lectorem, & quæ dicturus est, temperat præfatione præmissa, Fratres, secundum hominem dico: Quod enim dicturus sum, non dico secundum Deum, non dico secundum reconditam sapientiam, & eos qui solido possunt vesci cibo, sed secundum eos, qui ob ténertitudinè stomachi lacteore pascuntur, & nequaquam valent audire quæ grãdia sunt.

1. Cor. 5. a. 1. Cor. 7. b. 2. Cor. 11. c.

Vnde & ad Corinthios, in quibus audiebatur fornicatio, & talis fornicatio, quæ ne inter gentes quidem ait: Ego dico, & non dominus. Et ad eisdem in secunda: *Quod loquor, non secundum dominum loquor, sed quasi in insipientia.* Putant aliqui quòd de testamento hominis, & de testatoris morte, & ceteris humanæ similitudinis disputaturis exemplis, dixerit: Fratres secundum hominem dico. Mihi autem videtur, & propter hoc quidem quod illi arbitrantur, sed maximè propter illud quod sequitur, esse præmissum, id est: Non dicit, & seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Omnes scripturas sensu ac memoria peragrans, numquam plurali numero semina scripta reperi, sed iuve in bonam partem, siue in malam, semper singulari numero. Necnon & illud quod infert: *Hoc autem dico, testamentum confirmatum à Deo*, si quis diligenter Hebræa volumina, & cæteras editiones cum Lxx. interpretum translatione contulerit, inueniet vbi testamentum scriptum est, non testamentum sonare, sed pactum: quòd Hebræo sermone dicitur בְּרִיתָא.

4. borit.

Vnde manifestum est, id fecisse Apostolum quod promisit, nec reconditis ad Galatas vsus esse sensibus, sed quotidianis & vilibus, & quæ posset (nisi præmississet, secundum hominem dico) prudentibus displicere. Supputandi in hoc loco anni ab eo tempore, quo dominus ad Abraham locutus est, dicens: *Et in semine tuo benedicentur omnes gentes*, vsque ad legislatorem Moysen, vtrum quadringenti triginta sint: vel quomodo in Genesi ipsi Abraham dominus polliceatur, quòd post quadringentos annos de terra seruitutis filij eius exituri sint: Non enim parua res est, & à multis quaesita, nescio an ab aliquo sit inuenta. Illud etiam quod in eodem libro de Thamar & duobus eius paruulis legitur, quòd scilicet primus, qui dicitur Zara, miserit manum suam, & obstetrix ligauerit ei coccinum, & dehinc illo manum intrinsecus retrahente, manum posterior qui Phares vocatur porrexerit, presenti loco congruit: quòd ostèderit Israel in legis opere manum suam, & eam prophetarum, & ipsius Saluatoris polluta cruce subtraxerit: Postea verò proruperit populus gentium: propter quem dicitur sepsis esse destructa, & medius paries qui inter Iudæos & Gentiles fuerat dissipatus, ut fieret vnus grex, & vnus pastor, & esset gloria, & honor, & pax, omni operati bonum, Iudæo primum & Græco. Simplex autem sensus, qui in hoc loco textitur, hanc vim habet, ut doceat Apostolus, non posse per legem, quæ postea data est, repromissiones, quæ ante factæ sunt ad Abraham, destrui, & posteriora prioribus præiudicare, cum repromissiones ad Abraham ante quadringentos triginta annos datæ sint, quòd benedicentur in illo vniuersæ nationes. Legis autem obseruatio, quòd qui fecisset eam, viuere in ea, post quadringentos triginta annos Moyse data sit in monte Sina. Econtrariò hic dici poterat: Quid ergo necesse fuit legem post tantum tempus repromissionis dari: cum & data lege, suspicio destruetæ sponsonis potuerit ob-

Gen. 22. d.

Gen. 12. c.

Gen. 38. g.

riri, & manente repromissione non profutura lex data sit. Quam præuidens Apostolus quaestionem, in sequentibus ipse sibi proponit & explicat, dicens.

b ¶ *¶ Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui promissum erat, ordinata per angelos in manu mediatoris,*

&c.] Quia manente repromissione, quæ facta fuerat ad Abraham, lex postea data per Moysen frustra videbatur illata, cur data sit explicat: Propter transgressiones, inquit. Post offensam enim in eremo populi, post adoratum vitulum, & murmur in dominum, lex transgressiones prohibitura successit. Iusto quippe lex non est posita, iniquis autem & non subiectis, impijs & peccatoribus: & ut altius repetam, post idololatriam (cui in Ægypto fuerant mancipati, ita ut Deum patrum suorum obliuiscerentur, & deinceps dicerent: Isti sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti) ritus colèdi Deum,

1. Tim. 1. d.

1. Tim. 2. a.

1. Tim. 2. b.

G

& delinquentium pœna sancita est in manu mediatoris Christi Iesu, quia omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil: Non solum cœlum, terra, mare, & vniuersa quæ cernimus, sed etiam illa quæ per Moysen duro populo quasi iugum legis imposita sunt. Scribitur & ad Timotheum: *Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.*

Postquam ob nostram salutem de Virginis vtero dignatus est nasci, Dei & hominum homo Christus Iesus, sequester est dictus. Antequam verò humanum corpus assumeret, & esset apud patrem in principio Deus verbum, ad omnes sanctos, ad quos factus est sermo Dei, Enoch videlicet, Noè, Abraham, Isaac, & Iacob, & postea Moysen & cunctos prophetas, quos scriptura commemorat, sine additamento hominis, quem necdum assumpserat, mediator tantummodo nuncupatur. Quod autem ait: *Lex ordinata per angelos*, hoc vult intelligi, quòd in omni veteri testamento, vbi angelus primum vsus refertur, & postea quasi Deus loquens inducitur, angelus quidem verè ex ministris pluribus quicumque sit vsus, sed in illo mediator loquatur qui dicat: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Nec mirum si Deus loquatur in angelis, cum etiam per angelos, qui in hominibus sunt, loquatur Deus in prophetis: dicente Zacharia: *Et ait angelus, qui loquebatur in me, ac deinceps inferente: Hac dicit dominus omnipotens.* Neque enim angelus qui esse dictus fuerat in propheta, ex sua persona audebat loqui: *Hac dicit dominus omnipotens.* Manum mediatoris, potentiam & virtutem eius debemus accipere. Qui cum secundum Deum vnus sit ipse cū patre, secundum mediatoris officium alius ab eo intelligitur. Quia verò lèctiois ordo confusus est, & hyperbato perturbatur, sic nobis reddendus videtur: *Lex posita est per angelos in manu mediatoris, propter transgressiones ordinata per angelos, donec veniret semen cui repromissum erat.* Semen autè haud dubium quin Christum significet: qui ex Matthei quoque principio comprobatur esse filius Abraham, scriptura referente: *Liber generationis Iesu Christi filij David, filij Abraham.*

Exod. 3. h.

Zach. 2. a. Sec. 71.

c ¶ *¶ Lex ergo aduersus promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia, &c.]* Sicut mediator Dei & hominum, inter datam & accipientem legem medius fuit, ita lex ipsa, quæ post repromissionem data est, inter repromissionem & completionem eius media subrepsit. Quæ non iccirco arbitranda est promissionem excludere, quia postea subsecuta, eam quæ prius fuit, videtur abolere: sed ex eo quòd non potuit viuificare, nec id tribuere quod repromissio prima pollicita est, manifestum est in custodiam eam repromissionis, non in subuersionem datam. Si enim data esset lex, quæ posset præstare vitam, & id quod repromissio sponderat exhibere, verè promissio per legem pertaretur exclusa. Nunc autem propter transgressiones, ut supra diximus, posita, magis arguit eos peccatores quibus post repromissionem in custodiam, & ut ita dicam, in carcerem

data

C

A data est: vt quia per arbitrij libertatem noluerant innocentes expectare promissum, legalibus vinculis prapediri, & in seruitutem mandatorum redacti, custodirentur in aduentum futuræ in Christo fidei: quæ finem repromissionis afferret. Nec verò æstimandum scripturam auctorem esse peccati, quia omnia sub peccato conclusisse dicatur: cum mandatum quod ex iure præcipitur, ostendat potius arguatq; peccatum, quam sit causa peccati. Quo modo & iudex nõ est auctor sceleris, nequam homines vinciendo: sed concludit eos, & nocentes sententiæ suæ auctoritate pronunciat: vt debitos pœnæ, indulgẽtia postea, si voluerit, principalis absoluat.

a ¶ Itaq; lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sub pædago sumus, &c.] Pædagogus parulis assignatur: vt laiciuens refrenetur ætas, & prona in vitia corda teneantur: dum tenera studijs eruditur infantia, & ad maiores philosophiæ ac regendæ reipublicæ disciplinas, metu pœnæ coercita preparatur. Non tamen pædagogus magister, & pater est: nec hæreditatem & scientiam pædagogis qui eruditur expectat, sed alienum custodit filium pædagogus, ab eo, postquam ille ad legitimum capiendæ hæreditatis tempus aduenerit, recessurus. Denique & nomen pædologi hoc ipsum sonat, & est compositum ab eo quod pueros agat, id est, ducet. Itaque & Moyli lex, populo lasciuienti ad instar pædologi seuerioris appolita est, vt custodiret eos, & futuræ fidei prepararet: quæ postquam venit, & credidimus in Christum, iam non sumus sub pædago: tutor à nobis curatoresque discedunt, & legitimum ætatis tempus ineuntes, veri Dei filij nominamur: cui nos generat non lex abolita, sed mater fides, quæ est in Christo Iesu. Quod si quis post consummatum ætatis suæ tempus, quando iam hæres & liber & filius appellatur, voluerit esse sub pædago, sciat se non posse legibus paruuli viuere. Vbi enim nunc compleri potest illud: Ter in anno apparebit omne masculinum tuum in conspectu domini Dei tui, subuerla Hierusalem, & templo vsque ad cineres dissipato? Vbi salutaris & pro peccato hostiæ? Vbi ad simulacrum cœlestium syderum holocaustorum æternus ignis, altari omnino destructo? Noxijs verò quæ poterit pœna discerni, scriptura dicente: Auferetis malum de medio vestrum: seruientibus Iudæis, & Romanis regnantibus. Atque ita fiet, vt nec sub patre, nec sub pædago viuant: dum & lex impleri non potest post successione fidei: & fides, dum pædoga lex appetitur, non tenetur.

B lex, quæ posset viuificare: verè ex lege esset iustitia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Prius autè quàm veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaq; lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos Christi: ergo Abrahamæ semen estis, secundum promissionem hæredes.

CAPVT IV.

Dico autem, quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium: sed sub tutoribus est & actori-

salutis fiat, & mulierem vir in religione præcedat. Cum autem ita se res habeat, & tota diuersitas generis, conditionis & corporum, Christi baptisinate & indumento illius auferatur, omnes vnum sumus in Christo Iesu: Vt quo modo pater & filius in se vnum sunt, ita & nos in ipsis vnum sumus. c ¶ Si autem vos Christi: ergo Abrahamæ semen estis, secundum promissionem hæredes.] Quia repromissiones ad Abraham & ad semen eius factæ sunt, quod est Christus Iesus: consequenter hi qui Christi filij, id est, semen eius sunt, semen quoq; dicuntur Abraham, cuius sunt semen ex semine. Verù quotiescunq; dominus noster Iesus semen Abraham nominatur, corporaliter sentiendum est, quod ex eius stirpe generetur. Quotiens autè nos, qui Saluatoris sermone suscepto credidimus in eum, & nobilitatè generis Abrahamæ, ad quem est promissio facta, suscepimus: tunc spiritualiter semen fidei & prædicationis accipere debemus. Deinde etiam hoc considerandum, quod quando de domino loquitur: Abraham autem dictæ sunt promissiones & semini eius, hoc est Christo Iesu, repromissiones pluraliter ponat. Quando verò de his qui per Christum semen sunt Abrahamæ, singulariter repromissio nuncupatur, vt in præsentis loco: ergo Abrahamæ semen estis, secundum promissionem hæredes. Decens quippe erat, vt quod in Christo vno pluraliter dicebatur, id in multis hominibus singulariter poneretur. Sequitur.

CAPVT IV.

Dico autem, quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt, &c.] Hæres iste paruulus, qui nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium, sub tutoribus & actoribus est vsque ad prænitum tempus à patre: totum humanum genus vsque ad aduentum Christi, & vt amplius dicam, vsque ad mundi cõsummationem significat. Quo modo enim omnes in protoplasto Adam, necdum nati moriantur vita & omnes, etià hi qui ante aduentum Christi nati sunt, in secundo Adam viuificantur. Atque ita fit, vt & nos legi seruiuerimus in patribus, & illi gratia saluentur in filijs. Ille intellectus ecclesiæ catholice cõuenit, quæ & veteris & noui testamenti vnam asserit prouidẽtiam: nec distinguit in tempore, quos conditione fociauit. Omnes ædificati sumus super fundamentum apostolorum & prophetarum, cõtinente nos angulari lapide Iesu Christo domino nostro: qui scit vtraque vnum: & medium parietem dissipans, inimicitiam vtriusque populi in sua carne destruxit, & antiquæ legis difficultatè euangelicorum dogmatum integritate mutauit. Verè in Christo omnes vnum panis sumus, & duo cõsensimus super terram. Et quomodo nos super prophetas fundati sumus: ita & patriarchæ in apostolorum fundamine cõstiterunt. Tutores autè & actores, polysunt & prophete accipi, quorum verbis quotidie in aduentum Saluatoris erudiebamur:

ficut

b ¶ Quicumq; enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus, neque Græcus: non est seruus, neque liber: non est, &c.] Quo modo filij Dei per fidem, quæ est in Christo Iesu nascamur, ostendit dicens: Quicumq; enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Quod autem Christus sit indumentum, non solum de præsentis loco, verum etiam de alio comprobatur, Paulo eodem cohortante: Induite vos dominum Iesum Christum. Si igitur qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt: manifestum est eos qui non sunt induti Christum, non fuisse baptizatos in Christo. Ad eos enim qui fideles & baptisma Christi consecuti putabantur, dictum est: Induite vos dominum Iesum Christum. Si quis hoc corporeum & quod oculis carnis aspicitur, aquæ tantum accepit lauacrum, non est indutus dominum Iesum Christum. Nam & Simon ille de actibus apostolorum accepit lauacrum aquæ: verum quia sanctum spiritum non habebat, indutus non erat Christum. Et hæretici vel hypocritæ, & hi qui sordidè vicitant, videntur quidem accipere baptismum: sed nescio an Christi habeant indumentum. Itaque consideremus ne fortè & in nobis aliquis deprehendatur, qui ex eo quod Christi non habet indumentum, arguatur non baptizatus in Christo. Cũ autem quis semel Christum induit fuerit, & missus in flammam, spiritus sancti ardore canduerit, non intelligitur aurum sit an argentum. Quã diu calor massam sic possidet, vnus igneus color est, & omnis diuersitas generis, cõditionis, & corporum auferitur istiusmodi vestimento. Non est enim Iudæus neque Græcus. Pro Grægo gentile accipere debemus: quia & Græcum & ethnicum vtrumque significat. Nec Iudæus ierico melior est, quia circumcisus est: nec gentilis ideo deterior, quia præputium habet: sed pro qualitate fidei, vel Iudæus, vel Græcus melior siue deterior est. Seruus quoque & liber, nõ conditione separantur, sed fide: quia potest & seruus libero esse melior, & liber seruum in fidei qualitate præerrere. Maculus similiter & femina, fortitudine & imbecillitate corporum separantur. Caterum fides pro mentis deuotione censetur, & sæpè euenit vt & mulier viro causa

maior

Exod. 23. b

Deut. 17. b

Rom. 13. a

Act. 8. c

Eph. 2. c

1. Cor. 10. Mat. 18.

HIERONIMUS
M. 7. 8.

E

Ibid. b.
Psal. 33. b.

sicut pädagoga Moysi lex supra diserta est, & angeli paru-
 lorum, qui quotidie vident faciem patris, & interpellant pro-
 eis. De quibus dictum est: *Immittet angelus domini in circuitu
 timentium eum, & eruet eos.* Rectè hi sub tutoribus & actori-
 bus esse dicuntur: qui habentes spiritum timoris, necdum
 metuere spiritum libertatis &
 adoptionis accipere. Etas e-
 nim infantia ad peccata for-
 midat: pädagogum meruit,
 non confidit esse se liberam, li-
 cet per naturam domina sit. Et
 secundum vtramque intelli-
 gentiam, qua tutores & acto-
 res, vel prophetas vel angelos
 diximus, paruulus iste tamdiu
 sub actoribus est atque tutori-
 bus, donec legitimum perfecti viri tempus impleuerit. Le-
 gitimum autem tempus, sicut Romanis legibus, viginti-
 quinque annorum spacio terminatur, ita ad humani generis
 perfectionem Christi reputatur aduentus. Statim vt ille ven-
 nerit, & omnes in virum perfectum creuerimus, pädagogus
 à nobis tutorq; discedunt. Tunc auctoritate domini, & hæ-
 reditatis possessione perfruemur, in qua prius nati, quodam-
 modo putabamur alieni.

a ¶ *Ita & nos cum essemus paruuli.* Elementa mundi, eosdem
 quos supra tutores & actores dixerat, appellauit: quod sub
 ipsis primum pädagogis constituit, quia necdum Dei filij
 capere ad nos poteramus aduentum, erudiebamur in mun-
 do. Nonnulli eos esse angelos arbitrantur, qui quatuor mū-
 di elementis pæsident: terra videlicet, aqua, igni, & aëri,
 & necesse esse vt priusquam quis credat in Christo, illis ar-
 bitris gubernetur. Elementa mundi, cælum, & terram, & ea
 quæ intra hæc sunt, plerique appellata putant. quòd videli-
 cet solem, lunam, maria, syluarum & montium deos, & sa-
 pientes Græcia, & Barbaræ nationes, Romaniq; omnium
 superstitionum sentina venentur: à quibus, cum Christus
 venerit, liberamur: intelligentes ea creaturas esse non numi-
 na. Alij elementa mundi, legem interpretantur Moysi & e-
 loquia prophetarum: quòd per hæc quali initia & exordia
 litterarum, Dei timorem, qui sapientia principium est, sus-
 cipiamus. Denique ad eos qui iam deberent esse perfecti &
 veritate neglecta adhuc disciplinarum principijs inhære-
 bant, scribit in epistola ad Hebræos Apostolus: *Etenim cum
 deberetis esse magistri propter tempus, rursum necesse habetis vt doceamini
 que sint elementa principij sermonum Dei.* Econtrariò nobis
 obijci potest, quòd ad Colossenses Paulus apostolus scri-
 bens, elementa mundi alia nuncuparit: *Videte, dicens, ne quis
 vos depradet per philosophiam, & inanem deceptionem, secundum
 traditionem hominum: secundum elementa mundi, & non secundum
 Christum.* Sed ex eo quòd addidit, secundum traditio-
 nem hominum, & inanem deceptionem: ostendit non ead-
 em elementa ad Colossenses & ad Galatas nominari. Ab
 his quippe elementis postquam venerit temporis plenitu-
 do, redimimur, & ad maiora gradientes, adoptionem reci-
 pimus filiorum. Ab illis verò nihil tale dicitur quid sequat-
 ur: sed simpliciter elementa pro literis accipiuntur. Po-
 tèstigitur, vt diximus Moysi lex & prophetae pro elementis
 accipi litterarum: quòd per eas syllabæ iungantur & no-
 mina, & non tam sui quàm alterius rei vtilitate discantur:
 vt possimus orationem legere contextam: in qua sensus ma-
 gis & ordo verborum quàm litterarum principia confide-
 rantur. Quòd autem legem & prophetas, elementa mundi
 interpretati sumus, mundus pro his qui in mundo sunt ac-
 cipi solet: eodem Paulo dicente: *Deus erat in Christo, mun-
 dum reconcilians sibi.* Et in Euangelio: *Et mundus per eum factus
 est, & mundus eum non recepit.* Quidam etiam in illa liberius
 euagantur: vt quia lex vmbra habet futurorum bono-
 rum, requirant vtrum in alio mundo, de quo Saluator ait:
*Ego non sum de mundo isto, primum paruulifimus, & sub ele-
 mentis initiatorum constituitur, paulatim procedamus ad sum-
 mum, & recipiamus adoptionis locum, quem quondam
 amisimus.*

Hebr. s. d.

Col. 2. b.

2. Cor. s. d.
Ioan. 1.

Ioan. 17. c.

b ¶ *At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum,
 factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redi-
 meret, &c.* Diligenter attendite, quòd non dixerit, factum
 actoribus vsque ad pæsinitum tempus à patre.
 Ita & nos cū essemus paruuli, sub elemētis hu-
 ius mūdi eramus seruiētes. At vbi venit pleni-
 tudo temporis, misit Deus filium suū factum ex
 muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erāt
 redimeret, vt adoptionē filiorum reciperemus.
 Quoniā autē estis filij Dei, misit Deus spiritum
 filij

per mulierem, quod Marcion & cætera hæreses volunt, quæ
 putatiuam Christi carnem simulant, sed ex muliere, vt non
 per illam, sed ex illa natum esse credatur. Quod autē sanctam
 & beatam matrem domini, mulierem nō virginem nomina-
 uit, hoc idem & in euangelio scriptum est, quando
 vxor appellatur Ioseph, & ab i-
 pso domino quasi mulier in-
 crepatur. Non enim necesse e-
 rat semper quasi cautè & timi-
 dè virginē dicere, cum mulier
 sexum magis significet, quàm
 copulam viri, & secundum in-
 telligentiam Græcitat, vbi tā
 vxor quàm mulier valeat inter-
 pretari. Sed vt cuncta præter-
 eam, quomodo sub lege factus

est, vt eos qui sub lege erant redimeret, sic propter illos qui
 nati erant ex muliere, ex muliere nasci voluit. Nam & bap-
 tismum in Iordanis fluente iccirco quasi pœnitens, cum esset
 à peccatis liber, accepit, vt ceteros edoceret mundandos esse
 per baptismum, & in filios noua spiritus adoptione generari.
 Quod nequaquam intelligens Ioannes Baptista, cum ad Ia-
 uacrum prohibebat accedere, dicens: *Ego à te debeo baptizari.*
 Et statim sacramentum doceret: *Sine modo, sic enim decet nos
 adimplere omnem iustitiam.* Ne qui ob hominum salutem ven-
 nerat, aliquid de conuersatione hominum præteriret. Que-
 rat quispiam & dicat: Si ideo sub lege factus est, vt eos qui
 sub lege erant redimeret (quòd videlicet impossibile fuerit
 redimi eos qui erant sub lege, nisi factus fuisset ipse sub lege)
 aut sine lege factus est, vt redimeret eos qui sub lege non e-
 rant: aut si non est factus ipse sine lege, non redemit eos qui
 sub lege non fuerant. Quòd si possibile erat eos, qui sine lege
 erant redimi, ita vt sine lege ipse non fieret, ergo superflue
 sub lege factus est, vt redimeret eos qui sub lege erant. Bre-
 uiter soluet hanc quæstionem, si quis illo vtatur exemplo: &
 cum his qui sine lege erant reputatus est. Nam licet in latinis
 codicibus propter simpliciter interpretum malè editum
 sit: *Et cum iniquis reputatus est:* tamen sciendum aliud apud
 Græcos significare *ἀδικος*, quod hic scriptum est, aliud *ἀδύστος*
 quod in latinis voluminibus habetur. *ἀδύστος* enim dicitur il-
 le, qui sine lege est, & nullo iure constingitur, *ἀδικος* verò ini-
 quus siue iniustus. Vnde & ipse Apostolus in alio loco: *Cum
 non essem, ait, sine lege Dei, sed in lege essem Christi:* & certè in hoc
 quoque testimonio *ἀδικος* in Græco scriptum est, & qui hic
 benè interpretatus est, potuit idem verbum & ibi similiter
 interpretari, nisi cum ambiguitas sefellisset. Alius verò ipsum
 verbum, redimeret, acutus intuebitur, & dicit eos signifi-
 cari redemptos, qui primum de Dei parte fuerint, & postea
 esse cessauerint. Illos verò qui sub lege non fuerint, non tam
 redimi quàm emi. Vnde & ad Corinthios, in quibus audie-
 batur fornicatio, & talis fornicatio, que ne inter gentes quidem
 scribitur: *Prelio empiri estis, non redempti.* Sub lege quippe
 non fuerant. Recipimus igitur adoptionem filiorum Dei, &
 redempti à Christo, sub seruitute elementorum mundi &
 tutorum potestate esse desistimus. Quomodo autem inter
 redimere & emere quid interesset, ostendimus, sic quid sit
 inter accipere & recipere adoptionem filiorum, consideremus.

c ¶ *Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in cor-
 da nostra clamantem: abba pater.* Manifestè apostolus Paulus
 tres spiritus nominat: Spiritu filij Dei, vt in pæsenti loco, mi-
 sit Deus spiritū filij sui in corda vestra: Et spiritum Dei, vt in
 illo: *Quotquot spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.* Et spiritum san-
 ctum, vt ibi: *Corpora vestra tēplum sancti spiritus sunt, qui est in vo-
 bis.* Alium autem sanctum spiritum esse quā filium Dei, ma-
 nifestè & in euangelio comprobatur: *Qui dixerit verbum con-
 tra filium hominis, dimittetur ei. Quicumq; autem dixerit contra spi-
 ritum sanctum, nec hic nec in futuro dimittetur ei.* Hoc ideo, quia
 multi per imperitiam scripturarum, quod & Firmianus in o-
 ctavo ad Demetrianum epistoliarum libro facit, asserunt spi-
 ritum sanctum scæpe patrem, scæpe filium nominari. Et cum
 perspicuè in trinitate credamus, tertiam personam auferen-
 tes, non substantiam eius volunt esse, sed nomen. Ne autem
 longum faciam (non enim dialogos, sed commentarius scri-
 bitur) de quinquagesimo psalmo tres spiritus nominatos

Matth. 2. d.
Ioan. 2. a.

Matth. 3. d.

Luc. 22. d.
Esa. 53. d.

H
2. Cor. 5. d.
1. Cor. 9. d.

1. Cor. 5. a.

Rom. 8. c.
1. Cor. 6. d.

Luc. 12. b.

A breuiter ostendam: propheta dicente: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proicias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi letitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me: Principalem spiritum, patrem appellat: quia filius ex patre, & non ex

Joan. 5. d.
Psal. 71. a.

filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Itaque iam non est seruus, sed filius. Quod si filius, & haeres per Christum. Sed tunc quidem nescientes Deum, seruis his qui natura non erant dij. Nunc vero cognoscentes Deum, magis autem cogniti ab eo, quo modo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa: quibus rursus

Mar. 10. c.
Act. 9. f.
Gen. 15. a.
Gen. 70.

B Habentes, inquit, spiritum filij Dei in vobis clamantem, abba pater, non serui cepistis esse, sed filij. Quia ante nihil differebatis a seruo, cum essetis natura quidem Dei, sed sub tutoribus & actoribus paruuli degebatis: quod si filij estis, consequenter vobis debetur haereditas: vt quo modo spiritum filij Dei accipientes facti estis filij Dei: ita in libertatem de seruitute mutati, haeredes sitis cum haerede patris Christo Iesu: qui ex persona hominis assumpti loquitur in psalmo: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, & dabo tibi gentem haereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Quod autem in hoc loco dicimus, in ceteris quoque obseruare debemus: de toto genere hominum singulari numero disputari. Omnes enim credentes, vnum sumus in Christo Iesu, & membra corporis eius, & in perfectum virum redacti, illum habemus caput: quia caput viri Christus est.

Exod. 14. d.

Psal. 2. b.

Sup. eod.

a ¶ Itaque iam non est seruus, sed filius. Quod si filius, & haeres per Christum.] Habentes, inquit, spiritum filij Dei in vobis clamantem, abba pater, non serui cepistis esse, sed filij. Quia ante nihil differebatis a seruo, cum essetis natura quidem Dei, sed sub tutoribus & actoribus paruuli degebatis: quod si filij estis, consequenter vobis debetur haereditas: vt quo modo spiritum filij Dei accipientes facti estis filij Dei: ita in libertatem de seruitute mutati, haeredes sitis cum haerede patris Christo Iesu: qui ex persona hominis assumpti loquitur in psalmo: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, & dabo tibi gentem haereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terra. Quod autem in hoc loco dicimus, in ceteris quoque obseruare debemus: de toto genere hominum singulari numero disputari. Omnes enim credentes, vnum sumus in Christo Iesu, & membra corporis eius, & in perfectum virum redacti, illum habemus caput: quia caput viri Christus est.

Hic rursus vbi infirma vocatae sunt, mundi, vt supra diximus, nomen est tacitum. Puto itaque quamdiu quis paruulus est, nec statutum a patre tempus impleuit, vt filius & haeres appellari queat, sub elementis eum mundi, lege videlicet esse Moyli. Cum autem post libertatem & adoptionem & haereditatem filio debitam

C

rursus reuersus fuerit ad legem, circumcidi volens, & totam Iudaicam superstitionis litteram sequi: tunc quae prius ei mundi tantum fuerant elementa, infirma quoque & egena dicuntur exordia. Intantum enim nihil profunt cultoribus suis, vt ne hoc quidem eis exhibere valeant, quod ante praestiterant, Hierosolyma, templo altarique destructis. Respondeat aliquis, & dicat: Si lex & praecipua, quae in lege conscripta sunt, infirma & egena elementa sunt, & hi qui cognouerunt Deum, magis autem cogniti sunt ab eo, legem obseruare non debent (ne incipiant non tam Deum colere a quo cogniti sunt, quam ad eos reuertiti, qui natura non sunt dij.) Aut legem obseruauerunt Moyses & prophetae, & non cognouerunt Deum, nec cogniti sunt ab eo. Aut si cognouerunt Deum, mandata legis minimè copleuerunt: Quod vtrumque periculosum est dicere: Aut illos non fecisse quae legis sunt, & sic cognouisse Deum: aut non cognouisse Deum, dum infirma & egena legis elementa custodiunt. Quod quidem sic solui potest, vt dicamus illos, quo modo Paulus factus est Iudaeis vt Iudaeos lucrifaceret, & in Cenchris ex voto comam torondit, & nudipedalia atque caluitium Hierosolymis in templo excurrit: vt eorum sedaret inuidiam, qui caufati de eo fuerant quod contra legem Moyli & Deum faceret prophetarum: Ita & sanctos viros fecisse quidem ea quae legis erant, sed sensum magis legis secutos esse quam litteram: Qui non minus quam Abraham, sublatum de facie velamento, cupierunt videre diem Christi, & viderunt, & laetati sunt: Facti infirmo populo infirmi, vt infirmos lucrifacerent, & his qui sub lege erant, quasi essent ipsi sub lege: vt eos ab idolis, quibus in Aegypto assueuerant, separarent. Absurdum quippe est Moylen & ceteros cofabulatores Dei in ea fuisse conditione, vt non credamus eis & praefinitum tempus a patre venisse, & redemptos eos esse de seruitute legali, & adoptionem filiorum consecutos, & haereditatem cepisse cum Christo. Quae cumque enim toto generi humano sapientia Dei quasi in filio praestitit: haec eadem vniciquique sanctorum semper suo ordine & dispensatione largita est. Legem nobis Moyli infirma & egena dicentibus elementa, occasionem inueniunt haeretici, vt detrahant creatori, quia mundum condiderit, & legem sanxerit. Quibus nos respondebimus id quod supra diximus, infirma his esse & egena elementa, qui ad ea post euangelij gratiam reuertuntur. Antequam vero praefinitum tempus veniret a patre, non tam infirma & egena appellata esse elementa, quam mundi. Denique prius quam Christi in toto orbe euangelium coruscaret, habuerunt suum fulgorem praecipua legalia: postquam vero maius euangelicae gratiae lumen effulsit, & sol iustitiae toti mundo se prodidit, stellarum lumē absconditum est, & earum radij caligauerunt: ita vt Apostolus in alio loco diceret: Nam nec glorificatum est quod glorificatum fuit, in hac parte, propter excellentem gloriam. Quod alijs verbis nunc loquitur, vt dicat: lex Moyli quae ante euangelium diues & opulenta & clara fuit, post aduentum Christi ad comparationem eius, quali infirma & egena, imminuta atque destructa est ab eo qui maior fuit Salomone, & templo, & Iona. Quod enim scriptum est: Illum oportet crescere, me autem minui: non tam ex Ioannis, quam ex legis persona dictum puto: quia semper cedunt minora maioribus, & perfecta inijs praepouuntur. Alias autem, infirma & egena elementa, Iudaeorum traditiones, & secundum litteram vilem intelligentiam confimabimus: quae sunt iustificationes non bonae, & praecipua non bona. Robusta quippe & diues est legis intelligentia spiritalis, ita vt aut penitus elementum non debeat appellari: aut elementum quidem sit comparatione futuri saeculi, & vitae in Christo Iesu, qua nunc viuunt angeli supernaeque virtutes: sensui vero Iudaico comparata, non tam elementum

1. Cor. 9. c.
Act. 18. c.
Eph. 2. d.
Num. 6.

1. Cor. 9. d.

2. Cor. 3. c.

hoc

HIERONYMUS
M. 78

CANON E

hoc est initium, quam perfectio nuncupetur. Quod autem ait: *Nunc verò cognoscetes Deum, magis autem cogniti ab eo*: illud ostendit, quòd post idolorum cultum, Deum intellexerint Galatæ: vel potius ipsi cognitione eius digni sint iudicati. Non quòd Deus creator omnium aliquid ignoret, sed quo

2. Tim. 2. c. Ioan. 10. c.

rursum seruire vultis. ^a Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos: timeo vos ne fortè sine causa laborauerim in vobis. ^b Estote sicut & ego, quia & ego sicut vos. ^c Fratres obsecro vos, nihil me lassistis. Scitis autem quia per infirmitatem

Luc 13. f. Mat. 23. n.

Psal. 94. b

Esai. 46. e. Psal. 76. b.

Leuit. 23.

Exod. 23.

F

Exod. 34. c.

Col. 2. b.

^a ¶ *Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos, &c.] Qui non adorat patrem in spiritu & veritate, nescit sabbatum sanctis repositum. De quo loquitur Deus: *Sintrauerint in requiem meam*: & non de illis temporibus recordatur, de quibus scriptum est: *Recordamini dierum seculi*. Et alibi: *Memoratus sum dies antiquos, & annos aternos in mente habui*. dies Iudaicos obseruat, & menses, & tempora, & annos. Dies, vt sabbathi, & neomenia, & à decima mensis primi vsque ad quartam decimam, qua agnus corporis victimæ reseruatur: & à quartadecima vsque ad vicefimam primam eiusdem mensis, quando azyma comeduntur, non synceritatis & veritatis, sed in fermento veteri malitiæ & nequitia pharisæorum. Septem quoque septimanas, qui ritu Iudaico post azyma computat, dies Israeliticæ pentecostes colit. Nec non & clangorem tubarum mense septimo prima mensis. Decima quoque eiusdem mensis, expiationem & ieiunium, & scenophegias ex more figentes, Iudaicos obseruant dies. Menses autem custodiunt, qui primum & septimum mensem, non intelligentes mysterium veritatis, obseruant. Tempora quoque colunt, qui ter per annos singulos Hierosolymam venientes putant se domini implere præceptum, dicentis: Tribus temporibus anni diem festum agetis mihi, solennitatem azymorum, & solennitatem messis primitiuorum, & solennitatem confumationis in exita anni. Et alibi: Tribus temporibus anni apparebit masculinum tuum in conspectu domini Dei tui. Quod autem ait, & annos, puto de septimo remissionis anno dici, & de quinquagesimo, quem illi Iubileum vocant. Plenius hunc locum ad Colossenses Apostolus explicat, dicens: *Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia, aut sabbathorum, quæ sunt vmbra futurorum*. Partem diei festi, ad distinctionem perpetuæ festiuitatis hic posuit: vt non breuem, & vt ita dicam, totius corporis quandam particulam, sed totum vitæ nostræ spatium perpetuæ in Christo solennitatis habeamus. Et vt posterioribus priora connectam: quid de lege Moysi, & de superflua ciborum curiositate in hac eadem epistola sentiat, statim subiungit & loquitur: Si enim mortui estis cum Christo ab elementis mundi huius: quid adhuc tanquam viuentes in hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contrectaueritis: quæ sunt omnia in interitu ipso vsu, secundum præcepta & doctrinas hominum. Dicat aliquis: Si dies obseruare non licet, & menses, & tempora, & annos, nos quoque simile crimen incurrimus, quartam sabbathi obseruantes, & parasceuen, & diem dominicam, & ieiunium quadragesimæ, & paschæ festiuitatem, & pentecostes lætitiã, & pro varietate regionum, diuersa in honore martyrum tempora constituta. Ad quod qui simpliciter respondebit, dicet, non eosdem Iudaicæ obseruationis dies esse, quos nostros. Nos enim non azymorum pascha celebramus, sed resurrectionis & crucis. Nec septem, iuxta morem Israel, numeramus hebdomadas in pentecoste: sed spiritus sancti veneramur aduentum. Et ne inordinata congregatio populi fidem minueret in Christo, propterea dies aliqui constituti sunt, vt in vnum omnes pariter veniremus. Non quo celebrior sit dies illa qua conuenimus: sed quo quacumque die conueniendum sit, ex conspectu mutuo, lætitiã maior oriatur. Qui verò oppositæ questionis acutius respondere conatur, illud affirmat, omnes dies æquales esse. nec per parasceuen tantum Christum crucifigi, & die dominica resurgere: sed semper sanctum resurre-*

tionis esse diem, & semper eum carne vesci dominica. Ieiunia autem & congregationes inter dies, propter eos & à viris prudentibus constitutos, qui magis sæculo vacant quàm Deo: nec possunt imò nolunt toto in ecclesia vitæ suæ tẽpore congregari, & ante humanos actus, Deo orationum suarum offerre sacrificium. Quotus enim

quisq; est, qui saltem hæc pauca quæ statuta sunt, vel orandi tempora vel ieiunandi, semper exerceat? Itaque sicut nobis licet vel ieiunare semper, vel semper orare, & diem dominicam accepto domini corpore

indefinenter celebrare gaudentibus: Non ita & Iudaicis fas est omni tempore immolare agnum, pentecosten agere, tabernacula figere, ieiunare quotidie. Satis verò cautè inter auctoritatem Apostoli, & sancti hominis lenitatem verba moderatus est, inferens: Timeo vos, ne fortè sine causa laborauerim in vobis. Si enim abruptè condemnare voluisset, dixisset vtique: Timeo vos, sine causa enim laboraui in vobis. Nunc autem videns eos zelum Dei habere, sed non secundum scientiam, nec penitus eorum desperauit salutem, qui pio fuerant errore decepti, nec rursus ireprehensos reliquit: ne & ipsis perseuerandi in errore, & cæteris occasionem similiter tribueret errandi. Timeo autem vos, posuit, pro eo quod est, timeo de vobis. Sine causa laborat magister, cum ipse prouocat ad maiora discipulos, & illi retro lapsi ad minora & humilia reuoluuntur.

^b ¶ *Estote sicut & ego, quia & ego sicut vos.]* Quod dicit tale est: quo modo ego vobis infirmis sum factus infirmus, & non potui loqui vt spiritualibus, sed quasi carnalibus, & paruulis in Christo, & quia necdum poteratis solido cibo vesci, euangelico vos tantum lacte potaui, nolens in ætate vos semper infantia permanere, sed paulatim ad adolescentiam & iuuentutem vsque perducere, vt solidum cibum polletis accipere: ita & vos debetis esse sicut & ego sum, perfectiora videlicet sapere: dimisso lacte, ad fortiores cibos & ad pabula transire maiora. Hoc autem loquitur quasi Saluatoris imitator, qui non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo: sed semetipsum exinanit formam serui accipiens, & habitum inuentus est vt homo, vt nos dij fieremus ex hominibus, & non vltra moreremur: sed confluentes Christo, amici eius diceremur & fratres, & vt esset discipulus sicut magister, & seruus sicut dominus. Potest autem & ita intelligi. Obsecro vos, inquit, fratres, vt Iudaica obseruatione contempta, dierum, mensium, temporu, atque annorum, quæ sunt vmbra futurorum, me imitemini, qui sine querela in lege versatus, omnia arbitratus sum quasi purgamenta atque quinquillas, vt Christum lucrificarem. Fui quippe & ego sicut vos nunc estis: cum eisdem obseruationibus strictus tenebar, & ecclesiam Christi, quia ista non faceret, persequens deuastabam.

^c ¶ *Fratres obsecro vos, nihil me lassistis. Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizauit vobis iam pridem.]* Superiori sententiæ iunge quod sequitur: quod vt fiat manifestus, sit ordo iste quem fingimus. Obsecro vos fratres, estote sicut & ego: quia & ego sicut vos. Simile est huic illud: *Rogamus pro Christo, reconciliamini Deo*, Nec non & alibi: *Obsecro primum omnium fieri deprecationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones*. Petri quoque verba dicentis: Seniores in vobis rogo confensor ipse, & testis passionum Christi. Quæ quidem & nos ad humilitatem prouocant, & supercilium decutiunt episcoporum, qui velut in aliqua sublimi specula constituti, vix dignantur videre mortales, & alloqui confertos suos. Discant ab Apostolo errantes & intipientes Galatas fratres vocari. Discant post increpationem blanda verba, dicentis: *Obsecro vos*. Quod autem obsecrat, illud est, vt imitatores eius sint, sicut ipse Christi: imò vt præsentem locum sequatur, nihil est grande quod postulat, vt quo modò ipse propter illos de maiori factus est minor: sic illi à minoribus ad maiora descendant. Nihil me, inquit, lassistis. Lædit discipulus magistrum, si per negligentiam suam præcepta eius labore temque disperdat. Non læserant Galatæ Apostolum, vque in præsens tempus euangelium eius ac mandata seruantes. Aut certè ita: Quando vobis

G

1. Cor. 1. a.

H

Phil. 2. a.

Phil. 3. b.

2. Cor. 1. d.

1. Tim. 2. a.

1. Pet. 5. a.

1. Cor. 11. a.

vobis

E vobis primum Euangelii annunciaui, & propter infirmitate carnis vestrae (quia non poteratis sacramenta suscipere maiora) praedicaui vobis quasi paruulis, & me ipsum infirmum esse simulaui, ut vos infirmos lucrificarem: nonne quasi angelum suscepistis me, quasi Christum Iesum? Cum igitur in nullo me illo tempore laeseritis, & me vestri causa humilem atque deiectam similem Dei filio putaueritis: quo modo ad maiora vos prouocans legor a vobis perdendo laborem meum, & dispensationem illam, qua me paruulum esse simulaueram, irritum opere nunc lugetis? Per infirmitatem autem carnis non sum, sed audientium. Galatis Paulus annunciat: qui non poterat carnem subij-

gere verbo Dei: sed quasi carne, nihil intelligentiae suscipere spiritualis. Quod ut euidentius fiat, ponamus exemplum. Per infirmitatem carnis docet, qui dicit: *Sis non continent, nubant. Et mulier, si mortuus fuerit vir eius, libera est: cui vult nubat, tantum in Domino.* Nequaquam verò per infirmitatem carnis docet ista commemorans: *Solutus es ab uxore: noli querere uxorem.* Et, *Tempus est, ut & qui habent uxores, sic sint quasi non habentes.* Alia quippe praeccepta ad spirituales, alia dantur ad carnes. Et aliud est quod iuxta imperium, aliud quod iuxta indulgentiam praecipitur.

a ¶ *Tentationem vestram qua erat in carne mea non spreuistis, &c.* Obscurus locus & acutus attendendus. Ego quidem ait, quasi paruulis vobis atque lactentibus per infirmitatem carnis vestrae iam pridem euangelizauimus, a minoribus incipiens, & (ut ita dicam) apud vos penè balbutiens. Quae dispensatio & praedicationis infirmæ simulatio, mea quidem gubernatio erat: sed vestra tentatio, an vobis placerent & magna viderentur ea quae pro conditione sui minor erant, & a me quasi humilia promebantur. Quae quidem vos, non ut parua, sed ut magna sapientes, tantum admirati estis, ut me qui ea loquebar, quasi angelum, & ut plus dicam, quasi Dei filium susciperetis. Haec ergo vestra tentatio, qua ego vos in carnali mei sermonis annunciatione tentabam, non fuit contempta, nec vilis: sed plus quam aestimabam habuit dignitatis. Potest & locus iste ita edisseri. Quando veni ad vos non veni in sermone sapientiae, sed homo humilis atque contemptus, nihil magnum deferens nisi Crucifixum. Cum igitur me videritis in corpore infirmitatibus obnoxio constitutum, regna caelestia pollicentem, non irrisistis, nec aestimastis dignum esse contemptu. Intelligebatis quippe humilitatem carnis meae, & ipsius habitus utilitatem ad vestram tentationem fieri. An videlicet contemneretis eum, qui ab incredulis miserabilis putabatur, sed contra illum humile, vilem atque contemptum, ita ut angelum & plus quam angelum suscepistis. Aut certe suspicari possumus, Apostolum eo tempore quo primū venit ad Galatas agrotasse, & aliqua corporali infirmitate derectum, non cessasse tamen, nec voce silentio repressisse, quo minus ceptum Euangelium praedicaret. Nam tradunt eum grauissimum capitis dolore saepe perpassum, & hunc esse angelum satanae, qui appositus ei sit, ut eum colaphizaret in carne, ne extolleretur. Haec infirmitas, & languor hic corporis, apud eos quibus annunciebatur Euangelium tentatio fuit: an contemnerent eum sublimia promittentem, quem languoribus corporis subiectum videbāt. Nec non & illud dici potest, quod in principio aduentus sui ad Galatas, contumelias & persecutiones & plagas corporis ab his qui contraiebant Euangelium sustinuerit, & hanc fuisse tentationem vel maximam Galatis, Apostolum Christi cementibus verberari. Quod autem ait, sicut angelum, sicut Christum Iesum suscepistis me, & angelis Christum esse ostendit maiorem, quem secundum dispensationem corporis minore palmista cantauerat, dicens: *Minorasti eum paulo minus ab angelis, & tantum sua verba in principio valuisse demonstrat, ut angeli putarentur & Christi.*

b ¶ *Vbi est ergo beatitudo vestra, &c.* Beatus est qui ambulat in virtutum via: sed si ad virtutes usque peruenierit. Nec prodest ad vitium recessisse, nisi optima comprehendas. Quia non tam initia sunt in bonis studijs laudanda quam finis. Sicut enim in vinea multi usque ad prelum viae gradus sunt, & pri-

mum necesse est ut vitis gemmet in pampinis, spem promittat in floribus: dehinc ut flore decusso, futuri botri species deformatur: paulatimque turgescens via parturiat, ut pressa torcularibus, dulcia multa defudet. Ita & in doctrina singuli beatitudinum sunt profectus: ut audiat quis verbum Dei, ut concipiat, ut in vtero animae eius adoleat, & ad partum usque perueniat: ut cum pepererit illum, lacte enutriat, & per infantiam, pueritiam, adolecentiam, iuuentutem, ad perfectum virum usque perducat. Cum ergo singuli, ut diximus gradus, iuxta profectus suos habeant beatitudinem: si finis, & ut ita loquar, extrema manus operi defuerit: totus labor irritus fiet, & dicitur, vbi est

ergo beatitudo vestra? Quamuis, inquit, vos eo tempore, quo Euangelium iuxta carnem susceperatis beatos dicerem, quod in initijs feruebatis: tamen nunc, quia non video ad officium culmen impositum, & penè ne quicquam iacta fundamenta, cogor dicere, vbi est ergo beatitudo vestra, qua vos beatos arbitrans ante laudabam? Verè enim & ipse fateor, quia sic me vobis humilia praedicantem vel persecutionibus conflictatum, in principio dilexistis, ut si fieri posset (hyperbolice autem sunt accipienda quae loquitur) eruissetis vobis oculos, & mihi, ut omnium vestrum luminibus plus cernerem, dedissetis. Oprobatis quippe vos caecos esse per ineffabilem in me charitatem: ut plus in meo corde Euangelij lumen oriretur, emolumentum meum vestris damnis crescere volebatis: hoc illo tempore, quo vobis quasi paruulis atque lactentibus, siue propter infirmitatem carnis vestrae, parua & humilia annunciebam: siue propter meae carnis iniurias, non dignus videbar fide. Nunc verò quia ab elementis & syllabis & lectione puerili ceppi vos ad maiora studia prouocare: ut libros teneatis in manibus, ut plena eruditionis & sensum verba discatis, recalcitratis, irascimini, grauis nobis videtur esse perfectio doctrinarum, & intantum in alios mutati estis affectus, ut me quem quasi angelum & Christum susceperatis, cui volebatis oculos vestros tradere: nunc habeatis inimicum: quia vobis plenam annuncio veritatem. Eleganter autem sententiam terminauit, dicens: *Ergo inimicus vobis factus sum veritatem vobis dicens:* ut ostenderet initia praedicationis, non tam veritatem fuisse quam umbram & imaginem veritatis. Similis est huic illa sententia nobilis apud Romanos poetæ: *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Sed vide quanto hic melius quam ille. Apostolus enim his quos stultos dixerat, quos paruulos appellat, hanc sententiam temperauit, & specialem fecit dum proprie ad personas Galatasque dixit. Ille verò & generalem, & ita se apud omnes habere denuncians, vehementer errauit. Obsequium enim quo putauit amicos fieri veritate depra, non tam obsequium est quam adulatio, & assentatio: quas clandestinas magis inimicitias quam amicitias dici debere, perspicuum est. Simul autem & illud considerandum, quod hodie quoque quamdiu paruulis atque lactentibus, & his in quorum cordibus nunquam Christus adoleuit, nec profecit aetate & sapientia, & gratia apud Deum & homines, iuxta litteram scripturas explanamus: laudamur, suspicimur, admirationi habemur. Cum autem paululum ceperimus eos prouocare, ut transeant ad maiora: depreconibus nostris inimici fiunt, & malint ludæos potius quam Apostolos sequi: Et cum ad Pharisaorum doctrina & traditionibus recedentes, ad ipsum Christum propitiatorium & perfectionem legis ingressi sunt: nec diuinum sermonem accipere dignentur: qui Ecclesiae magistros iubet ad altiora dogmata candere, & totis viribus sublimare vocem: nec circumlustrantium strepitum pertimescere paruulorum, dicens: *Super montem excelsum ascendit: qui euangelizauit Sion. Exalta in virtute vocem tuam, qui euangelizauit Hierusalem. Exalta, noli timere.*

c ¶ *Emulantur vos non bene: sed excludere vos volunt, ut illos amulemini, &c.* Emulantur bene, qui cum videant in aliquibus esse gratias, dona, virtutes, ipsi tales esse desiderant, & eisdem vitam, atque industriam eorum per quae illa meruerunt, nituntur imitari, ut possint ea quoque quae bona emulatione

digna

1. Cor. 7. b

2. Cor. 12. a

Psal. 83. g

E. sai. 40. b

HIERON
M. 78

A
1 Cor. 14. a
Ibidem. c
Ibidem. f

digna sunt, consequi. De quibus & Apostolus ait: *Emulami spiritualia: magis autem ut prophetetis. Ac deinceps: Sic & vos, quoniam emulatores estis spiritualium, ad edificationem Ecclesie querite, ut abundetis. Et iterum: Itaque fratres emulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Emulantur autem non bene,* qui non tam ipsi cupiunt esse meliores, ut imitentur eos qui emulatione digni sunt, quam illos ipsos volunt facere peiores, & retrorsum trahere emulatione peruersa. Verbi gratia dictum sit: Christianus est quispiam, legit Moysen & prophetas: scit omnia in vmbra & in imagine illi populo precessisse: scripta autem esse propter nos, in quos fines seculorum decurrerunt: Circumcisionem non tam preputij, quam aurium & cordis intelligit: Resurrexit cum Christo: ea querit quae sursum sunt: Liberatus est ab onere & seruitute legis, ne tangas, ne gustes, ne attamines, imperantis: huic si quis scripturarum verbis voluerit persuadere, ut non per tropologiam, sed occidentem litteram, quae sunt scripta suscipiat, ut in manifesto fiat Iudaeus non in occulto: emulatur eum non bene: sed concito cursu ad maiora gradientem retrahere festinat, ut se potius emuletur, qui retrorsum vadit: aut certe ut multum ultra non promoueat. Loquitur itaque Galatis, qui ab assertoribus legis inducti fuerant, ut eos imitentur, cum illi potius Galatas debuissent imitari: quia naturale est maiorem de minori, non minore fieri de maiore, & dicit: Bonum emulamini in bono, id est, nolite assertores Iudaicae observationis imitari: sed ea quae bona sunt imitamini. Quo modo enim qui diuitias, potentiam, dignitatem alicuius imitatur, non tam bona quam ea quae fugienda sunt emulatur: ita & vos e contrario, bonum emulamini in bono: magis quarentes spiritualia quam carnalia, ut non illi vos Iudaeos, sed vos illos Christianos esse doceatis. Hoc autem facite semper, ut perseueranti gradu, ad finem boni operis peruenite possitis. Emulabimini siquidem bonum in bono, prius, cum apud vos essem: qui postquam a vobis recessi, omnia quae tradideram perdidisti: de statione certa & fido portu, rursum in altum vnda relabente subtrahenti. Nec mirum si recedente Apostolo vase electionis, & in quo Christus Dominus loquebatur, Galatae sunt mutati: cum etiam nunc certamus in Ecclesiae idipsum fieri. Si quando. n. doctor quis in Ecclesia contigerit sermone ornatus & vita, qui audientes quasi stimulis quibusdam concitet ad virtutes: videmus omnem plebem circa eleemosynas, ieiunia, castitatem, susceptionem pauperum, sepulturas, & cetera similia festinare, feruere, discurrere. Cum autem ille recesserit, paulatim emarcescere, & subtracto cibo, tenuari, pallere, languescere, & interitum sequi omnium, quae prius vigeabant. Quobrem, quia *messis multa, operarii autem pauci*: precemur dominum messis, ut mittat operarios ad metendum: qui spicas populi Christiani, quae stant in Ecclesia futuro tritico preparatae, metant, colligant, & in horrea coportantes, nequaquam perire patiantur. Hoc de eo zelo & emulatione peruersa, de qua & alibi dictum est: *Noli emulari in malignantibus, & hic: Emulantur vos non bene.* Inuenimus autem & alium zelum, quo zelati sunt filij Iacob Ioseph fratrem suum, & Maria & Aaron amicam domini Moysen. Neque enim aut illi aut hi, ut meliores essent Ioseph & Moyses, ad zelum sunt concitati, sed quia dolebant illos esse meliores. Iste zelus vicinus inuidiae est. Longum est si velim omnia zeli genera, boni seu mali de scripturarum proferre thesauro. Bonum zelum legimus Phinees, Eliae, Mathathiae, & Apostoli Iudae, sed non proditoris: qui ob insignem zeli in se virtutem, etiam zelotis nomen accepit. Malum autem, ut Cain in Abel, & ceterorum in alios. Et zelum viri, de quo scriptum est: *Et venerit ei spiritus zeli.* Nisi forte mediis hic zelus est, & nec in bonam nec in malam partem accipi potest: sed inter utrumque zelotypia potius appellatur. Aliter: Videntes hi, qui ex circumcisione erant, Galatas ex gentibus Spiritus sancti abundare virtutibus: se vero non linguis loqui, non dona habere curationem, non gratiam prophetiae, cupiebant eos zeli stimulis incitati, ad legis onera transducere, ut inciperent & illi sui similes fieri.

B

Matt. 9. d

Psal. 36. a
Gen. 37
Num. 12. a

Num. 25. b
3. Reg. 10. b
1. Mach. 2. c

Az. 1. b
Dan. 19. e

omnem populum istum: Quis putas nostrum ita de discipulorum anxius est salute, ut non paucis horis, aut vt multum, biduo triduoque, sed toto vitae suae tempore torqueatur, donec Christus formetur in eis. Exemplum foetae mulieris quod assumpsit, concipientis & formantis in se femina, diligenter tenendum, ut possimus intelligere quod dicitur: Natura non erubescenda, sed veneranda est. Sicut enim in vuluam mulieris primum semine iacitur informe, vt sulcis & fundo eius quasi quodam glutino adhareat: de quo & propheta in initij sui recordatus ait: *Incompositum meum viderunt oculi tui*: Deinde per nouem menses restricto sanguine, futurus homo coagulatur, corporatur, pacitur, atque distinguitur: vt quam in vtero palpitavit, statuo tempore fundatur in lucem, & tantis difficultatibus nascitur, quantis postea ne intereat enutritur: Ita & semen sermonis Christi cum in animam audientis incidit, per gradus suos creescit, & vt multa praeter eam (postulamus siquidem facile corporalem descriptionem transferre ad intelligentiam spiritualem) tam diu in accipitur est, quam diu patitur qui concepit. Nec statim finis industriae est edidisse, sed tunc alterius laboris exordium est: vt lactentem infantiam sedulis nutritis & studijs, vt que ad plenam Christi perducat aetatem. Et quomodo in coniugio saepe viri semen in causa est non liberi procreantur: nonnunquam sterilis vxor femina non tenet, & frequenter neuter ad generandum aptus est, & e contrario vterque fecundus: Ita & in his qui verbum Dei feminant quadritaria haec diuina custoditur: vt impleat quidem suum doctor officium, sed sit sterilis auditor: vel auditor bonae indolis sit, sed per imperitiam doctoris verbi semen intereat: aut certe tam vceos sit qui docetur, quam ille est qui praecipit: raroque contingit, vt & magister & discipulus sibi consentiant, scilicet vt tantum ille doceat quantum ille possit haurire: vel tantum suscipere doctus, quantum doctor ingerere. At nunc omnes iudices sumus. Nescimus quotus palmus sit, quae pars prophetiae, quod legis capitulum, & loquendi facilitate interpretatur audacter, quod nequaquam intelligimus. Non ad nos pertinet, vt Christus formetur in populo, vt ad domum suam vnusquisque rediens habeat semen verbi Dei: quod cum conceperit, possit dicere cum propheta: *A timore tuo domine concipimus, parturimus & peperimus, filios saluationis tuae fecimus super terram.* Tales in apostolos transeunt, & a Salvatore merentur audire: *Quicumque fecerit voluntatem patris mei, ipse est frater meus, & soror & mater*: diuersitate profectuum, in diuersis nominibus ostendunt. Formatur quoque Christus in corde credentium, cum omnia illis sacramenta panduntur, & ea quae obscure videbantur, perspicua fiunt. Sed & illud est inueniendum, quod qui per peccatum quodammodo homo esse desierat, per poenitentiam concipitur a magistro, & rursum in eo Christi formatio repromittitur. Hoc aduersum Nouatianos, qui nolunt reformari eos quos semel peccata contriuerint.

vt illos emulemini. Bonum autem emulamini in bono semper, & non tantum cum praesens sum apud vos. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis. Vellem autem esse apud vos modum, & mutare vocem meam: vtero, maledictio prima declarat, dicit: *In tristitia paries filios.* Volens igitur Paulus ostendere magistrorum pro discipulis sollicitudinem, quos patientur affectus, ne sectatores sui excendant a salute, ait: *Filioli mei, quos iterum parturio.* Qui enim in alio loco quasi pater dixerat: *Si decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: iam non quasi pater, sed vt mater loquitur in Christo, vt vtriusque anxietatem & pietatem in se parentis agnoscat.* Tale quid & Moyses de populo loquebatur: *Nunquid ego in vtero accipi*

omnem populum istum: Quis putas nostrum ita de discipulorum anxius est salute, ut non paucis horis, aut vt multum, biduo triduoque, sed toto vitae suae tempore torqueatur, donec Christus formetur in eis. Exemplum foetae mulieris quod assumpsit, concipientis & formantis in se femina, diligenter tenendum, ut possimus intelligere quod dicitur: Natura non erubescenda, sed veneranda est. Sicut enim in vuluam mulieris primum semine iacitur informe, vt sulcis & fundo eius quasi quodam glutino adhareat: de quo & propheta in initij sui recordatus ait: *Incompositum meum viderunt oculi tui*: Deinde per nouem menses restricto sanguine, futurus homo coagulatur, corporatur, pacitur, atque distinguitur: vt quam in vtero palpitavit, statuo tempore fundatur in lucem, & tantis difficultatibus nascitur, quantis postea ne intereat enutritur: Ita & semen sermonis Christi cum in animam audientis incidit, per gradus suos creescit, & vt multa praeter eam (postulamus siquidem facile corporalem descriptionem transferre ad intelligentiam spiritualem) tam diu in accipitur est, quam diu patitur qui concepit. Nec statim finis industriae est edidisse, sed tunc alterius laboris exordium est: vt lactentem infantiam sedulis nutritis & studijs, vt que ad plenam Christi perducat aetatem. Et quomodo in coniugio saepe viri semen in causa est non liberi procreantur: nonnunquam sterilis vxor femina non tenet, & frequenter neuter ad generandum aptus est, & e contrario vterque fecundus: Ita & in his qui verbum Dei feminant quadritaria haec diuina custoditur: vt impleat quidem suum doctor officium, sed sit sterilis auditor: vel auditor bonae indolis sit, sed per imperitiam doctoris verbi semen intereat: aut certe tam vceos sit qui docetur, quam ille est qui praecipit: raroque contingit, vt & magister & discipulus sibi consentiant, scilicet vt tantum ille doceat quantum ille possit haurire: vel tantum suscipere doctus, quantum doctor ingerere. At nunc omnes iudices sumus. Nescimus quotus palmus sit, quae pars prophetiae, quod legis capitulum, & loquendi facilitate interpretatur audacter, quod nequaquam intelligimus. Non ad nos pertinet, vt Christus formetur in populo, vt ad domum suam vnusquisque rediens habeat semen verbi Dei: quod cum conceperit, possit dicere cum propheta: *A timore tuo domine concipimus, parturimus & peperimus, filios saluationis tuae fecimus super terram.* Tales in apostolos transeunt, & a Salvatore merentur audire: *Quicumque fecerit voluntatem patris mei, ipse est frater meus, & soror & mater*: diuersitate profectuum, in diuersis nominibus ostendunt. Formatur quoque Christus in corde credentium, cum omnia illis sacramenta panduntur, & ea quae obscure videbantur, perspicua fiunt. Sed & illud est inueniendum, quod qui per peccatum quodammodo homo esse desierat, per poenitentiam concipitur a magistro, & rursum in eo Christi formatio repromittitur. Hoc aduersum Nouatianos, qui nolunt reformari eos quos semel peccata contriuerint.

b Vellem autem esse apud vos modum, & mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis. Scriptura diuina edificat & lecta: sed multo plus profect, si de litteris vertatur in vocem: vt qui per epistolam docuerat, praesens instruat audientes. Magnam siquidem vim habet vox viva, vox de auctoris sui ore resonans: quae ea pronunciatione profertur atque distinguitur, qua in hominis sui corde generata est. Sciens itaque Apostolus maiorem vim habere sermonem, qui ad praesens fiat, cupit vocem apostolicam litteris comprehensam in praesentiam commutare, & quia hoc magis expediebat his, qui in errore fuerant deprauati, viuo eos ad veritatem retrahere sermone.

C
Gen. 1. c
1. Cor. 4. c

Num. 11. e

Psal. 138. e
ax. cap. 1. e
v. 1. e

D

Exai. 48. e

Matt. 23. e

Matt. 23. e

Hoc

E Hoc autem ideo, quia confundebatur in illis: quod quidem Græcè magis proprie dicitur. *Deo enim non tam confusione, quæ apud illos adhibetur sine obprobrio appellatur, quàm indignitiam & inopiam sonat.* Sensus itaque iste est. Vellem apud vos nunc adesse, & litterarum vocem præfens ipse proferre: quia indigeo in vobis. Nô quippè habeo fructus, quos solent de discipulis habere doctores, & sine causa semen iactû est doctrinarum, cum penitus in vobis patiar egestatem: ita ut Hieremiæ possum vocem prorumpere: *Non profui, neque profuit mihi quisquam.* Potest & aliter locus iste interpretari: Paulus

Apostolus, qui factus fuerat Iudæus Iudæus, ut Iudæos lucrificeret, & his qui erant sub lege, quasi esset ipse sub lege, & infirmis infirmus, vniuersos lucrificeret: pro qualitate eorum, quos saluare cupiebat, mutabat vocem suam, & in histrionum similitudine (factus siquidem est theatrum mûdo, & angelis & hominibus) habitum in diuersas figuras vertebat & voces: Non quod id esset, quod se esse simulabat: sed quod id tantum videretur esse, quod ceteris proderat: Cernit Galatas alia indigere doctrina, alia via debere saluari: non illa qua primum ad Christi fidem fuerant de gentilitate transducti: & compellitur dicere: *Vellem nunc esse apud vos, & mutare vocem meam in vobis.* Non, inquit, video me prodessè, si ea loquar quæ prius locutus sum: propter quod ignorans quid agam, & in diuersa distractus, laceror, confundor, atque dilanior. Et quo modo medici, cum vim artis suæ in primo viderint nô valere medicamine, transeunt ad aliud & tandiu experiuntur quid proficit pluribus, donec perueniant ad curationem: ut quod per mollitiem alicuius emplastrî nequaquam sanari valuit, mordaciori puluere, & austeriori curatione sanetur: Ita & ego, quia confundor in vobis, & ignorantia huc atque illuc distrahor: vellem litterarû vocem præfens de meo ore proferre, ut vos solito seuerior ipse corripere: quoniam epistola non potest vocem obiurgantis exprimeret: non valet irascentis resonare clamorem, & dolorem pectoris apicibus explicare. Potest autem & simplicius intelligi. Blandis apud vos modò verbis vsus sum, dicens: *Fratres obsecro vos: & filiali mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis:* sed ego blandus & lenis, quia vos quali pater locutus sum, pro ea charitate, qua vos perire non patior & errare perpetuo, vellem nunc præfens esse, si confessionis me vincula non artarent, & blandam vocem in obiurgantis verba mutare. Nec leuitatis est, si nunc blandiar, nunc ita facer. Impellit me charitas, impellit me dolor, diuersis affectibus loqui. Nescio enim in qua primum verba prorumpam, & quo vos debeat sanare medicamine: quia confundor in vobis.

F **A** *[Dicitur mihi qui sub lege vultis esse, legem non audistis?]* Notandum legem hic dictam esse Genesim historiam: non vt vulgo aestimant, quæ facièda sint, quæ vitanda: sed totum quod de Abraham & eius vxoribus liberisque contextitur, legem appellatam. Legimus & in alio loco, prophetas quoque legem vocari. Audit ergo legem, qui iuxta Paulum non superficiem, sed medullam eius intus respicit. Non audit legem, qui similis Galatarum, exteriorem tantum corticem sequitur.

B *[Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, &c.]* Nimia difficultatis est demonstrare, Isaac tantum, qui de Sara natus est, fuisse de repromissione generatum, nô etiam Ismahel, qui de Agar ancilla est ortus Ægyptia. Scriptura quippè refert, quod cum persequente Sara Agar fœta fugisset, & venisset ad eam angelus in deserto, moneretque vt subijceretur dominæ potestati, idem ipse angelus etiam hæc locutus sit: *Multiplicans multiplicabo semen tuum, & non numerabitur pro multitudinè.* Et postea de Ismahel (quæ utique repromissionis verba nemo dubitabit.) *Iste erit rusticus canis homo: manus eius super omnes, & manus omnium super eum: & contra faciem omnium fratrum suorum habitabit.* Sed responderi potest, minoris auctoritatis esse repromissionem angeli, quàm ipsius Dei. Sicut enim stella orto sole non rutilat: ita & angeli verba ad comparationem repromissionis Dei, obscurari, & euanescere, & pro nihilo computari.

Videretur quidem hæc responsio aliquid habere momenti: sed statim sequentis scripturæ auctoritate conteritur. Scriptum est enim: Abraham autem dixit ad Deum: *Ismahel iste viuat in conspectu tuo, & Deus respondit ad eum ita: Ecce Sara vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Isaac: & statuum testamentum meum ad eum, in testamentum æternum, & semini eius post eum.* De Ismahel autem: *Ecce exaudiuit e, & ecce benedixi eum, & augeto eum, & multiplicabo illum vehementer. Duodecim gentes generabit, & dabo eum in gentem magnam. Testamentum autem meum statuum ad Isaac quem generabit tibi Sara in tempore isto, anno venturo.* Ex quibus euidentens est ipsius quoque sermonibus Dei Ismahel secundum repromissionem esse generatum. Sed & hoc ita soluitur: repromissionem proprie in testamenti datione compleri, & aliud esse benedicere, augere, multiplicare vehementer, quod in Ismahel scriptum est: aliud hæredem facere per testamentum, quod de Isaac dicitur: *Statuum testamentum meum ad eum, in testamentum æternum, & semini eius post eum.* Et in consequentibus. *Testamentum autem meum statuum ad Isaac, quem pariet tibi Sara.* Et quomodo aliud sunt dona: aliud substantia: aliud legata: aliud hæreditas. Legimus enim filijs concubinarum Abrahæ dona tradita: filio autem Saræ totius substantiæ hæreditatem relictam: Ita aliud esse, vt diximus, benedictionem atque legata: aliud testamentum. Sed & hoc dici potest de Ismahel, post conceptum eius, vel angelum vel Deum locutum: De Isaac vero antequam in Saræ utero conciperetur, Deum fuisse pollicitum. Hæc interim, quantum ingenij nostri mediocritas patitur, dicta sint. Cæterum si quis potest maius aliquid inuenire, quomodo Ismahel, qui de ancilla natus est, non sit repromissionis filius sed Isaac, qui de libera, ille potius audiendus est. Et si quid (inquit Apostolus) aliter sentitis, & hoc vobis Deus reuelauit. Nunc breuiter ad altiora tendendum est, vt dicamus vnum quicquid nostrum primum non iuxta repromissionem nasci: quamdiu scripturarum verbis simplicibus instruitur, & Iudæis adhuc expositionibus delectatur: quando vero ad subtiliora transcendit, & legè intellexerit spiritualem, tunc eum de repromissione generari: Et vt apertius loquat, quotidie eos qui faciunt opera Abrahæ, de Abraham nasci. Verum illos, qui habeant spiritum seruitutis iterum in timore, ex ancilla generari Ægyptia: eos autem qui spiritum adoptionis acceperint, ex Sara libera: qua libertate à Christo donati sumus. Loquitur dominus ad Iudæos, qui adhuc ancillæ filij esse malebant. *Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & veritas liberus faciet vos.* Vnde & illi ignorantes mysticè esse quod dicebatur, aiunt: *Semen Abrahæ sumus, & nemini vnquam seruiuimus: quo modo tu dicis liberi eritis?* Respondit eis Iesus: *Amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum: Filius autem manet in æternum.* Si serui sumus peccati, Agar nos generauit Ægyptia: si non regnat peccatum in nostro mortali corpore, verè Dei filij sumus.

C *[Quæ quidem sunt allegorica.]* Allegoria proprie de arte grammatica est, & quo à metaphora vel ceteris tropis differat, in scholis paruuli discimus. Aliud præterdit in verbis: aliud significat in sensu. Pleni sunt oratorû & Poëtarum libri. Scriptura quoque diuina per hanc non modica ex parte contexta est. Quod intelligens Paulus Apostolus (quippè qui & seculares litteras aliqua ex parte contigerat) ipso verbo figuræ vsus est, vt allegoriam, sicut apud suos dicitur, appellaret: quo scilicet sensu magis loci huius Græci sermonis abusiuonem monstraret. Scisse autem Paulum, licet non ad perfectum, litteras seculares, ipsius verba testantur. Dixit quidam ex eis proprius eorum propheta: *Cretenses semper mendaces, male bestie, ventres pigri.* Hic versus heroicis Epimenidis poetæ est: cuius & Plato & ceteri scriptores veteres recordantur. Apud Athenienses quoque cum in Areopago satisfaceret, hæc addidit: *Sicut & quidam de vobis poetæ dixerunt: Ipsus enim & genus sumus.* Hoc hemistichium fertur in Arato, qui de celo stellisque conscripsit. Necnon & illud: *Corrumpunt*

K *[Dicitur mihi qui sub lege vultis esse, legem non audistis?]* Notandum legem hic dictam esse Genesim historiam: non vt vulgo aestimant, quæ facièda sint, quæ vitanda: sed totum quod de Abraham & eius vxoribus liberisque contextitur, legem appellatam. Legimus & in alio loco, prophetas quoque legem vocari. Audit ergo legem, qui iuxta Paulum non superficiem, sed medullam eius intus respicit. Non audit legem, qui similis Galatarum, exteriorem tantum corticem sequitur.

G
Ibid. 17. c
Sec. 70.
Ibidem.
Sec. 70.
Gen. 17. c
Gen. 25. c
Philip. 3. c
H
Ioa. 8. d
ad Tit. 1. c
A. 17. c
1. Cor. 15. d

HIERON
M. 78

E

bonos mores, consabulationes pessima: trimeter iambicus de comedia sumptus est Menandri. Ex quibus & alijs, euicidés est Paulum non ignorasse litteras seculares, & quam hic allegoriam dixit, alibi vocasse intelligentiam spiritualem, Vt tibi: *Scimus enim quod lex spiritualis est*, pro eo quod est, allegorica, siue

Rom. 7. 2

allegoricè figurata. Et alibi: *Omnes eandem spirituales comederunt escam, & eundem spirituales biberunt potum. Bibebant autem de spirituali sequentes petra: petra autem erat Christus.* Manna hic, & subit fontis eruptio, & petra ipsa quæ sequitur, quòd allegoricè accipienda sint, nemo est qui dubitet. Scio quid econtrariò possit opponi: *Frater, si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto: vos spirituales instruite istiusmodi in spiritu mansuetudinis.* Et in alio loco. *Spiritualis autem diiudicat omnia, ipse autem à nullo diiudicatur: quod scilicet aliud quàm*

1. Cor. 10. 4

Infr. 6. 4

1. Cor. 2. d

suprà diximus verbum spirituale sonet. Sed nos spirituales, quia omnia iudicet, Scipie à nemine diiudicetur, eum virum dicimus, qui vniuersa scripturarum sacramenta cognoscens, sublimiter ea intelligat, & Christum in diuinis libris videns, nihil in eis Iudaicæ traditionis admittat.

F

a *Hæc enim sunt duo testamenta: vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, quæ est Agar, &c.* Penè cunctorum super hoc loco ista est explanatio: vt Agar ancillam interpretentur in lege & in populo Iudæorum: Saram autem liberam, in Ecclesia, quæ de gentibus congregata est, quæ mater sanctorum sit, Paulo dicente: quæ est mater omnium nostrum. Hæc diu non peperit, antequam Christus de Virgine nasceretur, & sterilis fuit: necdum risu mûdi Isaac de electo patre cum voce sublimium dogmatum resonante: Si quidem & Abraham in nostra lingua, pater electus cum sonitu refertur. Agar autem, quæ interpretatur, *magistra*, id est, incolatus, siue peregrinatio, siue mora, generat Ismahel: qui tantum audiatur Dei præcepta, nec faciat hominem rusticum, sanguinarium, deserta scelerantem: qui vniuersis fratribus suis de libera procreatis inimicus sit, & aduersus eis fronte resistat. Nec mirum vetus testamentum, quod in monte Sina, qui est in Arabia, & confinis est ei, quæ nunc est Hierusalem, constitutum est atq; conscriptum, non esse perpetuum: cum & incolatus à perpetua possessione diuersus sit, & Sina montis nomen tentationem sonet, & Arabia significet occasum, & econtrariò quæ sursum est Hierusalem, quæ est libera, materque sanctorum, demonstrat hanc Hierusalem quæ in præsentem est, deorsum esse, & in humili infimoque demersam. Sunt qui duo testamenta & aliter intelligant: vt scripturam diuinam, tam veterem quàm nouam, iuxta diuersitatem sensus, eorumque sententiam qui legunt, aut ancillam interpretentur liberam, & eos qui adhuc litteræ seruiant, & spiritum timoris habeant in seruitute, de Agar Ægyptia velint esse generatos: Eos autem qui ad superiora conscendant, & allegoricè velint sentire quæ scripta sunt, filios esse Saræ, quæ in lingua nostra *degenere*, id est, princeps interpretatur, genere fœminino: Et hoc ob illam necessitatem se asserat usurpare: quia iniquum sit Moysen, & cunctos prophetas de ancilla, quoslibet verò gentilium de libera intelligere procreatos. Vnde melius esse, vt non solum de his qui in Ecclesia sunt, pro diuersitate (vt supra diximus) intellectum, alios seruos, alios liberos arbitremur: sed etiam de vno eodemque homine quamdiu sequatur historiam, ancillæ eum esse filium: cum autem aperiente Iesu scripturas, incensum fuerit cor eius, & in fractione panis inspexerit eum, quem antea non videbat, tunc & ipsum Saræ filium nominari. Marcion & Manichæus hunc locum in quo dixit Apostolus: *Quæ quidem sunt allegorica, & cætera quæ sequuntur, de codice suo tollere noluerunt: patentes aduersum nos relinqui: quòd scilicet lex aliter sit intelligenda quàm scripta est: cum utique etiam si allegoricè (vt nos quoque fatemur & Paulus docet) accipienda sit, non pro voluntate*

Luc. 24. c

legentis, sed pro scribentis auctoritate sic condita sit, & eo ipso quod contra nos seruari visum sunt, conerantur: quod Moyses creatoris Dei seruus spiritualia scilicet, apostolo quoque eorum id ipsum docente, quem ipsi alterius Christi, & melioris Dei asserunt prædicatorem.

G

b *Scriptum est enim: Lætare sterilis, quæ non parit, erumpe & clama quæ non parturit: quia multi filij deserta magis quàm eius quæ habet virum.* Virum habuit synagoga legem, & iuxta Annæ quoque prophetiam, fetosa quondam in liberis fuit. Sterilis verò Ecclesia sine viro Christo, sine villo sponsi sermonis alloquio, diu iacuit in deserto. Sed postquam accepit illa librum repudij in manus suas, & omnia ornamenta viri in idoli vertit ornamentum: tunc maritus priore cingulo putrescente, alium lumbis suis baltheum, aliud de gētibus

Esa. 54. 4

1. Reg. 1. 4

Hier. 17. 4

Esa. 66. 4

Sec. 70.

Añ. 2. f

Ch. 4. n

H

lumbare contexit: quæ statim vt est viro iuncta, concepit & peperit. Et in Esaiâ exclamat dominus per prophetam: si est gens nata simul: quando vna die in actibus Apostolorum tria millia, & quinque millia hominum crediderunt. Nec puto necesse esse, vt de multitudine Christiana, & de Iudæorum paucitate dicamus, cum in toto mundo crucis vexilla resplendeant, & vix raris atque notabilis in vrbibus Iudæus appareat.

c *Nos autem fratres, secundum Isaac promissionis filij sumus.* Apostolum & similes ei, secundum Isaac promissionis esse filios, nulla intelligentiæ difficultas est. Sed quia Origenes hunc locum edisserens, ita Apostoli posuit exemplum: *Vos autem fratres secundum Isaac promissionis filij estis: queritur quomodo Galatas, quos stultos appellat, & incepisse dixerat spiritu, carne finire, nunc secundum Isaac filios repromissionis vocet.* Dicimus itaque apostolum ideo eos appellare secundum Isaac filios repromissionis: quia non penitus eorum desperet salutem, & rursum eos ad spiritum, quo cœperant, æstimet reuerfuros: sicut quæ filij libera. Qui si carne fuerint consummati, filij sint ancillæ.

d *Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat persequeretur eum qui secundum spiritum, &c.* Non puto inuenire nos posse vbi Ismahel persecutus fuerit Isaac: sed tantum illud, quòd cum filius Ægyptiæ, qui maior natus erat, luderet cum Isaac, indignata sit Sara & dixerit ad Abraham: *Eijce ancillam & filium eius: Non enim hereditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Et utique simplex lusus inter infantes, expulsionem & abdicationem indignus est. Verùm Apostolus quasi Hebræus ex Hebræis, & ad pedes magistri Gamalielis edoctus: qui quòdam furentes aduersus eum Pharisæos consilio refrenarat: ex verbis Saræ dicentis, non enim hæreditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac: intellexit lulum illum simplicem non fuisse. Sed quia forsitan Ismahel quasi maior natus, & eo tempore circūcisus, quo iam poterat intelligere & sentire quod passus est, sibi primogenita vendicabat, scriptura iurgium paruulorum, lulum vocauit. Vnde & Sara hæc verba non sustinens, & consuetudinem sibi primogenita vendicantis ancillæ filij à parua ætate non patiens, erupit in vocem: *Eijce ancillam cum filio suo: Non enim hereditabit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Quod cum durum visum fuisset Abraham (semper enim primogenitis maiora debentur) non solum Ismahellem priorem esse desinere, sed ne æqualem quidem cum minore fratre accipere portionem: Deus qui liberam intus esse, & foras expelli volebat ancillam, Saræ verba confirmat, & loquitur ad Abraham: *Non durum sit coram te depuere & ancilla. Omnia quæ dixit tibi Sara, audi vocem eius: quoniam in Isaac vocabitur tibi semen.* Sicut ergo tunc maior frater Ismahel lætantes adhuc & paruulum persequeretur Isaac, sibi circumcissionis prærogatiuam, sibi primogenita vendicans: ita & nunc secundum carnem Israel, aduersum minorem fratrem de gentibus populum Christianum sustollitur, inflatur, erigitur. Consideremus infaniam Iudæorum: qui & dominum interficere, & Prophetas & Apostolos persecuti sunt,

Gen. 21. 4

Añ. 23. 4

& ad-

A & aduersantur voluntati Dei: & videbimus multo maiores persecutiones, quas nos etiam historiae docent, a Iudeis in Christianos, quam a gentibus cocitatas. Miramur de Iudeis: Hodie quoque hi qui in Christo parui sunt, & viuunt carnaliter, persequuntur eos qui ex aqua & spiritu nati sunt, &

Sed quid dicit scriptura? Eijce ancilla & filium eius: non enim haeres erit filius ancilla cu filio inco Isaac. Itaq; fratres, non sumus ancilla filij, sed liberae. Qua libertate Christus nos liberauit.

CAPVT V.

State a & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce b ego Paulus dico vobis, quonia si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest. Contestor c autem omnem hominem circum-

dicen-

dicere: Contrarium est huic loco illud quod ad Romanos scribitur: Circumcisio quidem prodest, si legem custodias, & infra: Quid ergo est amplius Iudeo, aut quae uilitas circumcisionis? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia crediti sunt illis eloquia Dei. Si enim his qui circumcisi fuerint Christus nihil prodest: quomodo legem custodientibus prodest circumcisio? Quod quidem hac responsione soluetur, ut dicatur epistolam quae ad Romanos scripta est, ad eos esse dictatam, qui ex Iudaeis Gentilibusque crediderant. Et hoc egisse Paulum, ut neuter populus offenderetur, quo scilicet suum utraque plebs priuilegium possideret, ut nec gentiles circumciderentur, nec circumcisi adducerentur praepitium. Ad Galatas autem scribens alio vsus sit argumento. Non enim erant ex circumcisione, sed ex gentibus qui crediderant. Nec poterat eis prodesse circumcisio, qui post euangelij gratiam, iterum ad legalia reuenterentur elementa. Et in Actibus Apostolorum narrat historia, cum quida de circumcisione surgentes asseruissent eos qui ex gentibus crediderant, debere circumcidi, & legem custodire Moyse: seniores qui Hierosolymis erant, & Apostolos pariter congregatos, statuisse per litteras, ne superponeretur eis iugum legis, nec amplius obseruaret, nisi ut custodirent se tantum ab idolothytis, & sanguine, & fornicatione, siue ut in nonnullis exemplaribus scriptu est, & a suffocatis. Et ne resideat vlla dubitatio, quod circumcisio nihil prodest, sed propter eos qui ex Iudaeis crediderant, ad Romanos de circumcisione sententiam temperauit, paulatim ad epistola eiusdem posteriora descendens, nec circumcisionem, nec praepitium aliquid valere monstrauit, dicens: Circumcisio itaq; nihil est, & praepitium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei. Intantum enim circumcisio nihil est, ut Israeiliticae quoque domui, se de circumcisione iactanti, nihil profuerit, propheta memorante. Omnes gentes incircumcisa carne, domus autem Israel incircumcisa corde, & incircumcisi Melchisedech, circumcisum benedixit Abraham. Nam quod ait: Si circumcidamini, tale est quasi dicere uoluisset, si carne circumcidamini. Quam in alio loco non circumcisionem, sed concisionem vocat, dicens: Videte concisionem. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo seruiamus, & gloriamur in Christo, & non in carne confidimus. Non confidit in carne, qui omnem uilitatem expectat a Christo, & non seminat in carne, ut de carne metat corruptionem, sed in spiritu, de quo vita aeterna generatur. Subtilius inuenda sententia, si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest. Quod non solum in eo si circumciantur, non eis prodest ipsa circumcisio, sed etiam si ceteras videantur extra circumcisionem in Christo habere virtutes, vniuersae pereant, cum post fidem Christi fuerint circumcisi. Quid igitur? Nihil profuit Timotheo circumcisio? Multum per omnem modum. Non enim tam ideo circumcisus est, ut ex ipsa circumcisione aliquid emolumentum aestimaret posse se consequi, quam ut ceteros lucrificaret. Factus Iudaeis Iudaeus, ut Iudaeos ad fidem Christi sua circumcisione transduceret. Tunc si quidem non prodest circumcisio, cum aliquid per semetipsam putatur uilitatis asserre.

CAPVT V.

State a & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Et ex hoc ostenditur, quia non fiet, qui iugo inhareat seruitutis: Et quia is qui a Christo libertate donatus est, tam diu fuerit sub iugo, quam diu spiritum seruitutis habuerit in timore, & legis initia sit secutus. Quod autem ait, state, firmam & stabilem in Christo hortatur fidem, ut Ecclesiae Galatae fixo in Salvatore permaneat pede. De quo & in alio loco iustus loquitur: Statuit super petram pedes meos, pro eo quod est, super Christum: ne scilicet circumferantur omni vento doctrinae, & in diuersa rapiantur. Vnde & ad stantes dicitur: Et quis stat, videat ne cadat. Et in alio loco: State, viriliter agite, confortamini: ut stent cum eo quem Stephanus ad dextris patris stantem vidit in martyrio perseverans, & locutus est ad Moysen. Tu uerum stas mecum. Iugum autem seruitutis, legem vocat duram, difficilem, laboriosam, quae die ac nocte calore suos graui opere consumit. Sicut & Petrus in Actibus Apostolorum: Quid tentatis, inquit, imponere iugum graue super collum fratrum, quod neque nos neque patres nostri portare potuerunt? Quod autem apposuit, nolite iterum, non quo prius legem Galatae custodierint, sed quo & idololatria iugum graue sit, quo Aegyptiorum populus oppressus, ad instar plumbi in rubrum mare meris est. Iuxta quem sensum & supra dixerat: Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus rursum seruire vultis, dies obseruantes, & menses, & tempora, & annos? Galatae enim qui ad Pauli Apostoli praedicationem, idolis derelictis statim ad euangelij consederant gratiam, non reuertebantur ad legis Iudaicae seruitutem, quam nunquam prius cognouerant, sed volentes obseruare tempora, circumcidi carne, & hostias offerre corporeas, quodammodo in eosde reuertebantur cultus, quibus in idololatria ante seruierant. Aiunt enim & Aegypti sacerdotes, & Ismahelitas & Madianeos praepitium non habere. Quod autem nationes obseruent dies, menses & annos, vti nam nesciremus, ne nobis cum eis esset vnquam mixta festiuitas.

b ¶ Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest. In euangelio Saluator ad discipulos loquitur: Qui vos audit, me audit, qui vos suscipit, me suscipit. Et Apostolus testatur, dicens: Vno autem iam non ego, viuit autem in me Christus. Et alibi: An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus? Et quo liquido comprobatur hoc quod nunc dixi: ecce ego Paulus dico vobis, non quasi

c ¶ Contestator autem omnem hominem circumcidentem se, quoniam debitor est vniuersae legis faciendae. Deus qui circumcisionem primo ad Abraham, deinde per Moysen in lege praecipit, non solum circumcisionem, sed & alia multa obseruanda consti-

C 2. Cor. 7. b

Rom. 2. d

Act. 17.

D

1. Cor. 7. d

Hier. 9. e

Phil. 3. a

1. Cor. 9. c

HIERON
M 7.8.

E
Exod. 29 f
Num. 28. a
Deut. 12. a
Leuit. 25. a

tuit: Dies festos Hierosolymis frequentandos, hostiaru ho-
locaulta, mane semper & vesperè : Immolationem in vno
tantum loco agni terræ, septima etate ferias, quin quagesimū
remissionis annum, & cetera quæ facile est de scripturis ex-
cerptere sibi vnumquemque lectorem. Coartabimus itaque
Ebionem, & sectatores eius, qui post Euangelium credentes in
Christo circumcidendos putat, vt aut circumcisionem faciant,
& cetera quæ præcipiuntur in lege, aut si impossibile est cūcta
fieri, cesset & circūcisio, quæ cū ceteris quasi inutilis prætermis-
sa est: Quod si responderint, pos-

Deut. 25. a
2. Tim. 3. c
1. Cor. 9. d
Eph. 58. d

Fal. 35. b

sibilia tantum debere se facere (non enim Deum ea à nobis
exigere quæ nõ possumus, sed ea quæ possumus implere) di-
cemus eis, non eiusdem esse Dei custodi velle legem, & eos
qui legem custodiant derelinquere. Aut quomodo propter
intermissam legem reos eos faciet, qui etiam si velint, vni-
uersa complere non possint. Nos verò legem sequi spiritua-
lem, quæ dicat: *Non infrenabis os boui trituranti, & cum Apolto-
lo intelligere: Nunquid de bobus cura est Deo? sed propter nos vti que
dicit, & obseruare sabbatha delicata, non vt bos & asinus nos-
ter, & vilia pecora latentur in sabbatho, sed illi homines &
pecora, de quibus scriptum est: Homines & iumenta saluos facies
domine.* Homines, rationabiles quosque & spirituales viros,
animalia verò, eos qui tardioris ingenij sunt, & à spirituali-
bus ad agenda domini sabbatha erudiuntur. Nec contrariū
esse id quod supra dictum est, si circumcidamini, Christus
vobis nihil prodest, & quod sequitur: *Testificor omnem homi-
nem circumcidentem se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ,*
huic quod inferitur à nobis. *Neque enim auditores legis sunt iusti
apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Quia factor ille sit le-
gis qui potest dicere: Nos sumus circumcisio, & in occulto
Iudæus, & scimus quia lex spiritualis. Qui autem concisionem
& interfectricem sequatur litteram, eum non legis esse
factorem, sed veræ legis inimicum, maximè post Saluatoris
aduentum, qui ad se conuertentibus tollat velamen de corde,
vt omnes reuelata facie gloriam domini contemplantur, transi-
guremur de vetustate litteræ in nouitate spiritus.

F

Canth. 1. d

Ioan. 1. b

a ¶ *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidi-
stis.* Quomodo nemo potest duobus dominis seruire, sic
vmbra pariter & veritate legis implere difficile est. Vmbra
in lege veteri est, donec aspiret dies, & amoueantur vmbrae,
veritas in Euangelio Christi: *Gratia enim & veritas per Iesum
Christum facta sunt.* Perdit ergo gratiam Christi, & Euangeliū
quod tenuerat amittit, qui in aliqua obseruatione legis se
iustificari putat, & cum gratiam amiserit, à Christi fide desti-
tuitur, & in eius opere conuiescit, *vt me, & ipse enim dicit: & cetera
cetera.* non vti in Latino malè interpretatur est: *Euacuati estis
à Christo, sed in Christi opere cessastis, magis intelligitur, vt
id quod supra specialiter de circumcisioe præceperat, di-
cens: Si circumcidamini, Christus vobis nihil prodest, non de tota
lege generaliter comprehendat, nihil eos in Christi opere
proficere, qui in quacumque obseruatione legis se credide-
rint iustificandos.*

Matt. 6. b

1. Cor. 15. d

b ¶ *Nos enim spiritu ex fide, spem iustitiæ expectamus.* Spiritum,
ad distinctionem litteræ posuit. Spes verò iustitiæ, Christus
intelligendus, quia ipse est veritas, patientia, spes, iustitia,
omnesque virtutes, cuius nos secundū expectamus aduen-
tum, quo iudicaturus est omnia, & iam non patientia, sed ius-
titiæ affuturus, vt reddat vnicuique secundum opera sua,
Cuius diei præsentiam Apostolus, & qui ei sunt similes ex-
pectantes, aiunt: *Adueniat regnum tuum.* Vt cum filius Deo &
patri tradiderit regnum, & in subiectis omnibus fuerit & ip-
se subiectus, tunc caput subijciatur in corpore, & sit Deus om-
nia in omnibus. Quia qui nunc est ex parte per singulos, tunc
incipiet totus esse per cunctos.

c ¶ *Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præ-
putium, sed fides quæ per charitatem operatur.* His qui in Christo
Iesu volunt viuere, virtutes appetendæ sunt, vitia fugienda,
media verò, quæ inter virtutes & vitia sunt, nec fugienda

nec appetenda, vt circumcisio & præputium, & cetera his
similia. Circumcisio quidem prodest, si legē custodias. Quæ
iccirco vilis fuit his qui in lege vixerunt, non quia circum-
cisi erant, sed quia credita sunt illis eloquia Dei, quæ in ope-
ra vertentes, à salute extranei non fuerunt. Nec nos moueat
quod Sephora tollens calculū, filium circumcidit, & suffocan-
tem angelum prohibuit à mari-
to, siue vt aliter in Hebræo scri-
ptū refertur: quia nunc non tam
circumcisionē penitus nil pro-
desse, quàm in Christo Iesu eam
non valere testatus est, ex eo si-
quidem tempore quo Euange-

G
Exod. 4. f

Deut. 23.

Hier. 6. b

Exod. 6. b
עירי
עבד
שבת

H
Mat. 22. a
1. Cor. 6. b

Iacob. 1. d

Luca. 7. f

Rom. 11. d

lium in toto orbe radiavit, superflua est circumcisionis inu-
ria. Quæ tunc, vt cetera quoque legis valuit, quando & be-
nedictiones carnales legē seruantibus spondebantur, quod
scilicet si implerent eam, benedicti essent in ciuitate, bene-
dicti in agro, plena haberent horrea, & multa alia quæ in re-
promissionibus continentur. Nos autem in Christo Iesu valere
volumus & confortari, id est in vera circumcisioe, &
non in concisione Iudaica. Neque enim qui in aperto Iudæus
est, neque manifesta in carne circumcisio, sed in abscondito
Iudæus, & circumcisio cordis in spiritu non littera. Nihil
itaque prodest in Christo carnis circumcisio, sed cordis &
animum, quæ auferit illud opprobrium Iudæorum: *Eccc in circum-
cisæ autem vestre, & non potestis audire.* Prodest circumcisio labio-
rum, quam iuxta humilitatem necdum se habere causaba-
tur Moyses, vt in Hebræo scriptum est: *Ego autem sum præpu-
tium habens in labijs.* Multum vilitatis præbet, & in rebus ven-
eris circumcisio, cum per castitatem impudicitia defera-
tur. Igitur in Christo Iesu nec circumcisio valet, nec præpu-
tium corporale, quia in medio, id est, inter vitia virtutesque
sunt posita, sed fides quæ per charitatem operatur: Vt & fides
quæ reputata est Abrahæ in iustitia cōprobetur, & omne o-
pus fidei in charitate ponatur, tota lege & prophetis ex cha-
ritate pendebitur. In his siquidem duobus præceptis: *Dili-
ges Deum tuum, & diliges proximum, Saluator asseruit legē, pro-
phetaque consiliter.* Et Paulus in alio loco: *Etenim non adul-
terabis, non furaberis, non concupisces: & si quod est aliud mandatum,
in hoc sermone recapitulatur: Diliges proximum tuum sicut te.* Si er-
go omne mandatum recapitulatur in eo quod dictum est,
diliges proximum tuum tanquæ te, fides autem per charitatem,
operata valet plurimū, manifestū est, operationem fidei per
charitatem, plenitudinē mandatorū omnium continere. Quo-
modo autem iuxta Apostolum Iacobum, *fides absque operibus
mortua est,* sic absque fide quamuis bona opera sint, mortua
computantur. Qui igitur in Christo non credunt, & sunt
probris moribus, aliud quid magis habent quàm opera vir-
tutum? Exemplum fidei, quæ per charitatem operatur, de
Euangelio illa meretrix tribuat, quæ cum in domo Pharisæi
accubati domino pedes lauasset lacrymis, terfisset crinibus,
linisset vnguento, & Pharisæo murmuranti, dominus pa-
rabolam, quinquaginta & quingentos denarios debitoris
proposuisset, adiecit: *Propter quod dico tibi: Dimittuntur ei pecca-
ta multa, quia dilexit multum.* Et ad ipsam mulierem conuer-
sus, ait: *Fides tua te saluam fecit: vade in pace.* Apertè enim in hoc
loco demonstratum est, mulierem istam habuisse fidem per
charitatem operatam, quæ multum valuerit in Christo. Esto
quis dicat: *Bene circumcisonem in Christo nihil valere
monstrauit, quam sciebat aliquando valuisse, nunquid &
de præputio aliquis ambigebat, vt diceret, neque præpu-
tium? Sed si consideremus plurimos Christianorum, id est, è
nostris, qui de oleastro inserti sumus in radicem bonæ oli-
uæ, exultare contra fractos ramos populi Iudæorum, & di-
cere, magis valere præputium, in quo Abraham Deo pla-
cuit, & reputata est ei fides ad iustitiam, quam circumcisio-
nem, quæ in signum fidei data est, & habenti eam non
profiuit Israeli, videbitur etiam hanc quo-
rundam vsurpationem cautissimè
nunc exclusam.*

(. .)